

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

І. М. Дмитрук

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Миколаїв
2019

УДК 371
Д53

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського
(протокол № 9 від 29.11.2018 р.)

Автор-укладач:

Дмитрук І.М. – к.ю.н., доцент кафедри історії

Рецензенти:

Биков О.М. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України

Кузьменко В.Б. – доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права Національного авіаційного університету

Дмитрук І.М.

Д53 Основи цивільного та сімейного права України : навч.-метод. посібник / І.М. Дмитрук. – Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 156 с.

ISBN 978-966-916-739-2

Навчально-методичний посібник містить необхідний матеріал, яким потрібно володіти при вивченні основ цивільного та сімейного права. Структура характеризується наявністю як теоретичної частини, так і практичної, що допоможе студентам здобути знання, сформувати юридичні компетенції та впровадити їх на практиці. Навчально-методичний посібник розрахований на студентів та професорсько-викладацький склад.

УДК 371

ISBN 978-966-916-739-2

© І.М. Дмитрук, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
ПРОГРАМА КУРСУ	12
МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ	18
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	97
ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	100
ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	125
КОМПЛЕКСНИЙ ТЕСТ З ДИСЦИПЛІНИ „СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО”	128
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ: „СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО”	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	151

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні будь-яка свідома людина розуміє актуальність і значимість непростого процесу побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні. Він, насамперед, передбачає необхідність формування нового, вищого рівня правової свідомості та правової культури. В такому контексті особливого значення набувають правове виховання і правова освіта, адже без глибоких знань права та законодавства, прав, свобод та обов'язків людини, громадянина еволюційний розвиток жодного суспільства не відбувається.

Підвищення рівня правових знань у населення України, його правової свідомості та правової культури можливі лише за умови системного, повсякденного професійно організованого правового виховання, що здійснюється з використанням усіх його форм, у тому числі й за допомогою найповнішої досконалої спеціальної літератури.

Розкриття основ цивільного та сімейного права, інститутів цих галузей дасть змогу практичному застосуванню норм цивільного та сімейного законодавства у вирішенні, підчас, нестандартних життєвих ситуацій. Таким чином, студенти підвищуватимуть свій професійний рівень, розширюватимуть кругозір та діятимуть в межах правової поведінки.

Цивільне право України – це галузь права, яка регулює важливі суспільні відносини, що складаються між суб'єктами в результаті реалізації майнових та особистих немайнових прав і обов'язків. Його норми врегульовують достатньо великий за обсягом об'єм правовідносин. Саме тому так важливо детально вивчити норми діючого українського законодавства в цій сфері.

Цивільні правовідносини підлягають постійному динамічному розвитку. Цьому сприяють глобалізаційні процеси в правовому полі, зміни українського законодавства, реформування судової гілки влади та інших суспільних сфер. Проте вже діючі нормативно-правові акти полегшать майбутнім фахівцям у виконанні їх професійних функцій, сформують ряд компетенцій, що допоможуть на практиці виконувати свої обов'язки та дотримуватися законодавства України.

Сімейне право України – це галузь права, яка врегульовує відносини, що складаються на основі кровного споріднення,

родинних зв'язків, шлюбу, сім'ї та інших сімейних відносин. Воно тісно пов'язане з нормами цивільного законодавства.

В рамках курсу „Сімейне та цивільне право”, що викладається на 3 та 4 курсах спеціальності „Середня освіта(Історія)” передбачається вивчення основ цивільного та сімейного права України.

Метою вивчення навчальної дисципліни є набуття студентами відповідних галузевих знань, що необхідні вчителю з юриспруденції (правознавства чи права) загальноосвітньої середньої школи або професійно-технічного чи середнього спеціального навчального закладу.

Знання цієї дисципліни необхідне для того, щоб в повній мірі усвідомити модель своєї поведінки в повсякденному житті. Не викликає ніякого сумніву той факт, що в процесі правового навчання, студенти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського повинні здобути необхідні правові компетенції шляхом вивчення дисципліни „Сімейне та цивільне право”.

Засвоєння системи правових знань допомагає: в реалізації та розвитку компетенцій фахівця, що сприяє формуванню фундаментальних умінь і навичок щодо майнових та особистих немайнових правовідносин, застосування здобутого досвіду у правозастосовчій практиці;

сприяти піднесенню рівня методологічної культури, творчих зусиль студентства, розвитку його пізнавальної діяльності;

прискорити формування в студентів наукового правового світогляду, креативності (здатності творчо реалізувати своє фахове покликання), правничого мислення, правосвідомості, правової культури, моральних та інших якостей фахівця.

Після вивчення цієї навчальної дисципліни у студента повинні сформуватися такі загальнопредметні компетенції:

- оволодіння основними положеннями провідних галузей права України. Зокрема, через ознайомлення з основними положеннями Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України знати як правильно укладаються цивільно-правові договори, визначається правовий режим майна, правила оформлення спадщини та інші актуальні питання;

- давати наукове тлумачення юридичним поняттям та категоріям основних галузей права України, керуватися сучасними дефініціями правових понять, володіти технікою (алгоритмом) розв'язання правових ситуацій та юридичних задач.

Тут важливо досконало систематизувати відповідну сукупність знань, вмінь та навичок, зокрема:

– **студент має засвоїти знання** з теорії цивільного та сімейного права у поєднанні з теоретичними та практичними питаннями реалізації своїх цивільних прав і обов'язків;

– **студент повинен вміти:**

- володіти основними проблемами, що викликаються конфліктами інтересів суб'єктів цивільних правовідносин;
- давати визначення основних категорій та понять, що містить курс цивільного та сімейного права;
- вирізняти особливості цивільних правовідносин від інших видів правовідносин, зокрема, від сімейних;
- орієнтуватися в чинному цивільному та сімейному законодавстві;
- знати проблеми розвитку цивільного та сімейного права в поєднанні з проблемами адміністративно-правового, цивільно-процесуального та господарсько-процесуального права на сучасному етапі;
- застосовувати теоретичні знання та приписи нормативно-правових актів у практичній діяльності;

– **студент має набути** навичок використання чинного законодавства, покликаною врегульовувати цивільні та сімейні відносини для розширення свого правового кругозору, підвищення рівня правосвідомості та правової культури, вирішення питань, що виникають в повсякденному житті.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває такими **компетентностями:**

1. Загальнопредметні, – що передбачають набуття та розвиток здатностей: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати та творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, системно мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.

2. Фахові, – розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки та складової частини суспільства; знання норм цивільного і сімейного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють сімейні та цивільні правовідносини; володіння

комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

Для вивчення дисципліни „Сімейне та цивільне право” необхідно спиратися на знання, отримані під час вивчення попередніх навчальних курсів „Теорія держави і права України”, „Історія держави і права України”, „Трудове право”.

Окремі теми цього курсу виносяться на самостійне вивчення. Це є невід’ємною частиною творчої роботи студента, що сприяє виробленню у нього таких необхідних якостей, як індивідуальний підхід до навчання, виокремлення важливої інформації, використання необхідних нормативно-правових актів, організація самостійної роботи, застосування отриманих знань на практиці. Завдяки цьому студент відчуває себе активним учасником навчального процесу.

Програмні положення та викладення матеріалу в навчально-методичному посібнику „Основи цивільного та сімейного права” побудовані на теоретичних положеннях цивільного та сімейного права і нормативному матеріалі з врахуванням його новацій, змін та доповнень, потреб всіх громадян у знанні юридичних питань стосовно їх майнових та особистих немайнових прав. При цьому посібник не претендує на повне висвітлення всіх нормативних положень із цивільного права, він є спробою застосування навчальної робочої програми з курсу для засвоєння основ цієї галузі права, що можуть бути використані при її вивченні.

Підготовлений навчально-методичний посібник відзначається тим, що:

відсутній вільний переказ нормативних актів і тут наводяться дослівні витяги з текстів законів;

форма викладення нормативного матеріалу є раціональною з точки зору врахування розвитку законодавства, зокрема, в подальшому можна було б обмежитися лише доповненнями. Ці доповнення, якщо вони побудовані за такою ж структурою, могли б містити викладення тексту нових актів із зазначенням тих, які є в попередньому виданні, але вже змінені або виключені. При цьому користувач посібника міг би самостійно підтримувати його в актуальному стані;

матеріали можуть бути використані при розв’язанні практичних ситуацій, оскільки забезпечується швидкий пошук правової інформації, а також даються методичні рекомендації розв’язання ситуаційних задач, наводяться вимоги щодо їх змісту;

матеріал легко дозується і можлива організація цього матеріалу для здійснення ступеневої, тобто послідовно поглиблюючої підготовки студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів та спеціальностей;

побудова посібника в представленому формалізованому вигляді дозволяє використовувати цей матеріал не тільки в процесі самостійної підготовки, але й для подальшої розробки курсів програмованого навчання за допомогою новітніх комп'ютерних технологій в Інтернеті і в дистанційних формах навчання;

посібник спрямований у майбутнє, орієнтує на пошук і перевірку чинності джерел на електронних носіях інформації, що забезпечує оперативність її отримання та актуальність, дає змогу процесуально економно працювати з нормативним матеріалом, користуватися функціональними можливостями комп'ютерної техніки.

Враховуючи весь вище вказаний позитив, у той же час слід підкреслити, що не заперечуються так звана традиційна форма навчальних посібників, навпаки, даний посібник може бути формою доповнення до існуючих навчальних матеріалів, а також може, в разі потреби, допомогти викладачам сформулювати, доповнити, оновити власну систему педагогічного інструментарію.

Отже, це видання може бути корисним для учасників навчального процесу вищих навчальних закладів, закладів середньої та середньої спеціальної освіти при вивченні цивільного права, а також широкого кола читачів, яких цікавлять питання цивільного права.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 120 год.: 40 год. – аудиторних занять, 80 год. – самостійної роботи (33%, 67%).

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
Кредит 1. Загальна частина цивільного права				
Тема 1. Загальні положення Цивільного права	14	2	2	10
Тема 2. Цивільно-правові відносини	16	2	4	10
Тема 3. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів	14	2	2	10
Кредит 2. Особлива частина цивільного права				
Тема 4. Правочини	14	2	2	10
Тема 5. Зобов'язальне право	16	2	4	10
Тема 6. Цивільно-правова відповідальність	14	2	2	10
Кредит 3. Сімейне право				
Тема 7. Сімейне право України.	14	2	2	5
Тема 8. Права та обов'язки батьків та дітей	14	2	2	10
Тема 9. Права та обов'язки подружжя.	14	2	2	5
Контрольна робота				
Всього годин	120	18	22	80

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Загальна частина цивільного права	
1	Загальні положення Цивільного права	2
2	Цивільно-правові відносини	4
3	Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів	2
	Кредит 2. Особлива частина цивільного права	
4	Правочини	2
5	Зобов'язальне право	4
6	Цивільно-правова відповідальність	2
	Кредит 3. Сімейне право	
7	Сімейне право України	2
8	Права та обов'язки батьків та дітей	2
9	Права та обов'язки подружжя	2
	Разом	22

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1.	
	Загальна частина цивільного права	
1	Співвідношення понять „цивільно-правові нормативні акти”, „цивільне законодавство” і „акти, які містять норми цивільного права”.	6
2	Фізичні особи, як суб'єкти цивільного права.	6
3	Юридичні особи, як суб'єкти цивільного права.	6
4	Держава як суб'єкт цивільного права.	6
5	Об'єкти цивільного права.	6
	Кредит 2.	
	Особлива частина цивільного права	
6	Представництво і довіреність.	3
7	Способи набуття і припинення права власності.	3
8	Право власності громадян.	3
9	Право державної і комунальної власності.	3
10	Укладення договорів	3
11	Забезпечення виконання зобов'язань.	3
12	Відповідальність за невиконання і неналежне виконання зобов'язань.	3
13	Поняття і види позадоговірних зобов'язань.	3
14	Поняття і значення спадкового права.	3
15	Спадкування за законом. Спадкування за заповітом.	3
	Кредит 3. Сімейне право	
16	Підстави і наслідки припинення шлюбу.	5
17	Недійсність шлюбу.	5
18	Підстави і наслідки припинення шлюбу.	5
19	Немайнові права подружжя	5
	Разом	80

ПРОГРАМА КУРСУ

Кредит 1. Загальна частина цивільного права

Тема 1. Загальні положення Цивільного права

Мета: ознайомитися з поняттями цивільного права як галузі права, вивчити предмет, метод, систему цивільного права, проаналізувати джерела цивільного права.

Дидактична: сформулювати уявлення про цивільне право, як галузь права, засвоїти базові поняття, що становлять цивільне право як науку, розширити сферу знань, ознайомитись з новим матеріалом.

Виховна: викликати відчуття інтересу до науки цивільного права, прищепити професійні якості, прививати правову культуру, підвищити загальний рівень правосвідомості студента.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Предмет цивільно-правового регулювання. Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Учасники цивільних правовідносин. Основні функції та принципи цивільного права. Завдання та система цивільного права. Визначення поняття цивільного права як самостійної галузі права України. Цивільне право як юридична наука. Система цивільного права як навчальної дисципліни. Місце цивільного права в системі правових галузей. Актуальні проблеми подальшого розвитку цивільного права України.

Тема 2. Цивільно-правові відносини

Мета: ознайомитися з поняттями цивільно-правових відносин, засвоїти особливості їх структурних елементів.

Дидактична: розширити знання із структури цивільно-правових відносин; з'ясувати поняття суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин, їх види; розкрити поняття цивільної дієздатності та правоздатності.

Виховна: розвивати аналітичний погляд на такі правові категорії, як цивільна правоздатність та цивільна дієздатність; навчити логічно мислити, наводити приклади цивільно-правових відносин, розрізняти їх серед інших правових відносин.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття цивільних правовідносин, їх соціальна та юридична сутність. Основні ознаки цивільних, правовідносин. Структурні елементи цивільних правовідносин, їх загальна характеристика. Категорії суб'єктів цивільних правовідносин. Основні види об'єктів цивільних правовідносин. Зміст цивільних правовідносин. Поняття суб'єктивного цивільного права та суб'єктивного цивільного обов'язку. Класифікація цивільних правовідносин. Цивільно-правові юридичні факти та їх класифікація. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Тема 3. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

Мета: розкрити загальні положення про захист цивільних прав та інтересів.

Дидактична: розкрити поняття захисту цивільних прав та інтересів судом, у адміністративному порядку, нотаріусом; сформулювати поняття самозахисту, строки та терміни захисту, а також поняття позовної давності.

Виховна: оволодіти знаннями по захисту порушених цивільних прав та інтересів для подальшого застосування в професійній практиці та у повсякденному житті.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття і зміст суб'єктивного права та захист. Основні способи захисту цивільних прав та інтересів судом. Захист цивільних прав державними органами та органами місцевого самоврядування. Захист цивільних прав нотаріусами. Самозахист цивільних прав та його межі. Необхідна оборона та крайня необхідність як засоби самозахисту цивільних страв, Момент виникнення та припинення права та захист цивільних прав. Відмова особи від здійснення права на захист цивільних прав (нездійснення).

Кредит 2. Особлива частина цивільного права

Тема 4. Правочини

Мета: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

Дидактична: засвоїти поняття правочин, пояснити відмінність правочину від договору, сформулювати істотні умови договору; пояснити поняття нікчемного договору.

Виховна: навчити розрізняти правочин і договір; сприяти формуванню правової грамотності шляхом вивчення процесу укладення різних видів договорів.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття та види правочинів. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Презумпція правомірності правочину. Форма правочину. Правочини, які можуть вчинятися усно. Правочини, які належить вчиняти в письмовій формі. Нотаріальне посвідчення правочину. Державна реєстрація правочину. Місце вчинення правочину. Тлумачення змісту правочину. Відмова від угоди. Поняття недійсності правочину. Правові наслідки недійсності правочину. Правові наслідки недійсності окремих частин угоди. Правові наслідки фіктивного та удаваного правочину. Момент недійсності правочину.

Тема 5. Зобов'язальне право

Мета: розкрити поняття зобов'язального права; закріпити знання щодо видів зобов'язань; визначити поняття „множинність осіб”; оволодіти знаннями щодо забезпечення виконання зобов'язань; ознайомитися з поняттям відповідальності в цивільному праві.

Дидактична: оволодіти знаннями щодо основ зобов'язального права, засвоїти його зміст та види зобов'язань; усвідомити значення договору в правовій теорії та практиці; ознайомитися з порядком укладання договорів та закріпити знання щодо забезпечення виконання зобов'язань та відповідальності цивільному праві; узагальнити всі отримані знання та закріпити їх.

Виховна: прищепити професійні якості та аналітичний погляд на порядок укладання договорів; досягти усвідомлення важливості зобов'язального права; навчити оцінювати з точки

зору логічного мислення ступінь відповідальності за порушення зобов'язального права.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття зобов'язання та зобов'язального права. Види цивільно-правових зобов'язань. Загальна характеристика договірних та недоговірних зобов'язань. Підстави виникнення, зміни та припинення зобов'язання. Сторони у зобов'язанні. Третя особа у зобов'язанні. Поняття та значення заміни осіб у зобов'язанні. Підстави заміни кредитора у зобов'язанні. Порядок заміни кредитора у зобов'язанні. Обсяг прав кредитора, що переходять до іншої особи. Зобов'язання, за якими заміна кредитора не допускається. Докази прав нового кредитора у зобов'язанні. Заперечення боржника проти вимоги нового кредитора у зобов'язанні. Поняття заміни боржника у зобов'язанні. Зміст, форма та сторони договору про заміну боржника у зобов'язанні. Правові наслідки заміни боржника у зобов'язанні, забезпеченому порукою або заставою.

Тема 6. Цивільно-правова відповідальність

Мета: розкрити поняття „цивільно-правова відповідальність”; визначити види та форми цивільно-правової відповідальності; ознайомитися з нормами цивільного законодавства, що регулюють питання щодо відшкодування збитків, компенсації моральної шкоди, сплати неустойки, втрати завдатку.

Дидактична: оволодіти знаннями щодо правового регулювання цивільно-правової відповідальності, засвоїти її види та форми, ознайомитися з порядком її застосування, узагальнити всі отримані знання і закріпити їх.

Виховна: навчити виділяти види цивільно-правової відповідальності, усвідомлювати її застосування за порушення цивільного законодавства, сприяти формуванню високого рівня правовідомості, щоб попередити неправомірну поведінку.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття та значення цивільно-правової відповідальності як одного з видів юридичної відповідальності. Основні особливості цивільно-правової відповідальності. Підстави виникнення цивільно-правової відповідальності. Принципи та функції цивільно-правової відповідальності. Умови відповідальності та їх правова

характеристика. Солідарна, часткова, субсидіарна відповідальність, основні правила їх застосування. Розмір цивільно-правової відповідальності. Відшкодування завданої шкоди. Цивільно-правові санкції. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Кредит 3. Сімейне право

Тема 7. Сімейне право України

Мета: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права; розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.

Дидактична: установити взаємозв'язок між Цивільним правом України та Сімейним правом України, порівняти законодавчу базу, систематизувати отримані раніше знання із Цивільного права та засвоїти знання даної теми.

Виховна: досягти усвідомлення необхідності Сімейного права України в повсякденному житті; привити правову культуру правомірної поведінки в сімейному житті.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття, предмет та метод сімейного права України. Система сімейного права. Сімейне законодавство. Джерела сімейного права. Наука сімейного права. Поняття сімейних правовідносин. Особливості сімейних правовідносин. Захист сімейних прав та інтересів.

Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей

Мета: визначити поняття „усиновлення”, „опіка”, „піклування”, „патронат”, „прийомна сім'я”, „дитячий будинок сімейного типу” згідно із діючим законодавством; розкрити ці поняття; установити взаємозв'язок між цими поняттями та навести основні норми, що регулюють порядок встановлення цих понять.

Дидактична: виокремити кожне з понять, дати змогу студентам самостійно розібратися в отриманій інформації та провести аналіз їх діяльності щодо отриманих знань; усвідомити значення понять „усиновлення”, „опіка”, „піклування”, „патронат”,

„прийомна сім'я”, „дитячий будинок сімейного типу” у нашому суспільстві.

Виховна: виховати в студентів почуття пізнавального інтересу до неблагополучних сімей з дітьми, дітей-сиріт, дітей-інвалідів та навести приклади, яким чином можна змінити життя на краще для таких категорій громадян у правовому полі; підвищити рівень правової свідомості та правової культури.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Особисті права та обов'язки батьків щодо їхніх дітей. Особисті права дитини. Майнові права батьків і дітей. Поняття батьківства та материнства відповідно до законодавства України. Визнання батьківства та материнства. Підстави припинення батьківських прав та їх правові наслідки.

Тема 9. Права та обов'язки подружжя

Мета: визначити майнові та особисті немайнові права та обов'язки подружжя, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

Дидактична: ознайомити з правовим положенням подружжя, поняттям шлюбу, умовами вступу до шлюбу, усвідомити значення шлюбу; чітко визначити права подружжя на майно та особисті немайнові права подружжя; проаналізувати доцільність існування поняття „шлюбний договір” в національному законодавстві.

Виховна: створити атмосферу емоційного підйому, викликану співпереживанням до подружжя, прищепити професійні навички щодо правового статусу; навчити оцінювати з точки зору права об'єм прав та обов'язків, якими володіють вказані суб'єкти, сприяти формуванню правової грамотності та поінформованості.

Методи: застосовувати методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Поняття сім'ї. Поняття шлюбу. Співвідношення шлюбу та сім'ї. Умови вступу в шлюб. Майнові права подружжя. Режим спільного сумісного майна подружжя. Особиста власність дружини та чоловіка. Особисті немайнові права подружжя. Шлюбний договір.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Тема 1. Загальні положення цивільного права

Питання, які розглядаються на семінарі:

1. Поняття, предмет цивільного права України.
2. Особливості методу правового регулювання цивільного права України.
3. Ознаки, що характеризують метод правового регулювання цивільного права.
4. Функції цивільного права.
5. Принципи цивільного права.
6. Система цивільного права.

Цивільне право як галузь права – це системна сукупність правових норм, що становлять основний зміст приватного права та регулюють особисті немайнові й майнові відносини, які ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, з метою задоволення останніми власних матеріальних і духовних потреб та інтересів.

Основну роль при визначенні цивільного права як галузі права відіграють його предмет, метод, функції та принципи.

Предметом цивільного права як галузі права є сукупність відносин, що регулюються його нормами, тобто особисті немайнові та майнові правовідносини.

Хрестоматійними для цивільного права є саме особисті майнові правовідносини, які становлять переважну більшість усієї сукупності суспільних відносин, що регулюються цивільним правом. За своєю природою майнові правовідносини мають такі ознаки:

- 1) вони є економічними, тобто носять грошово-товарний характер;
- 2) вони виникають та існують між учасниками, які наділені майновою самостійністю та юридичною рівністю;
- 3) вони забезпечують задоволення переважно матеріальних потреб та інтересів.

За найбільш загальним критерієм майнові відносини в цивільному праві можна поділити на:

- майнові відносини щодо належності майна (відносини статичні), наприклад, відносини власності, володіння, користування;
- майнові відносини щодо закріплення процесу переходу майна (відносини динамічні), наприклад, відносини щодо договірних зобов'язань, зобов'язань із заподіяння шкоди тощо;
- майнові відносини щодо управління корпорацією (корпоративні відносини), наприклад, відносини з управління учасниками корпорації (АТ, ТзОВ тощо) її приватним майном;
- майнові відносини щодо створення та використання об'єктів інтелектуальної власності (виключні відносини), наприклад, відносини з використання творів літератури, науки і мистецтва, винаходів, корисних моделей та промислових зразків тощо.

Вагому частку в предметі цивільно-правового регулювання становлять також особисті немайнові правовідносини. Особисті немайнові правовідносини мають такі ознаки:

- 1) вони є особистісними, тобто мають тісний зв'язок з їх учасниками;
- 2) вони є немайновими, тобто їх зміст не можна визначити в грошовому чи іншому майновому еквіваленті;
- 3) вони виникають та існують між юридично рівними учасниками;
- 4) вони забезпечують задоволення переважно внутрішніх (духовних) потреб та інтересів.

Однак наявність предмета правового регулювання є необхідною, проте не достатньою умовою віднесення певної сукупності правових норм до категорії правової галузі. Поряд із предметом, правова галузь повинна мати свій специфічний метод правового регулювання, тобто сукупність правових засобів та способів впливу відповідної галузі права на суспільні відносини, що становлять її предмет. Цивільно-правовий метод регулювання цивільних правовідносин є комплексною категорією, що характеризується такими ознаками:

- 1) юридична рівність учасників, їх самостійність та незалежність. Це означає, що учасники відповідних правовідносин наділені юридично рівними можливостями щодо набуття та здійснення цивільних прав та створення і виконання цивільних обов'язків, а також вони не перебувають між собою у будь-якій юридичній залежності (владно-субординаційному підпорядкуванні);

2) диспозитивність у виборі поведінки учасників цивільно-правових відносин – сторони можуть діяти ініціативно, вільно, на свій розсуд, керуючись при цьому власними інтересами та метою;

3) судові вирішення спорів – будь-які неузгодженості між учасниками цивільних правовідносин вони в змозі вирішити в судовому порядку;

4) майново-компенсаційний характер засобів примусового впливу на правопорушника. Це означає, що на учасника правовідносин, який не виконує своїх обов'язків, порушує права інших учасників цивільних правовідносин або створює перешкоди щодо їх нормальної реалізації, гарантується застосування обтяжливих, не вигідних у майновому плані для порушника заходів захисту, які мають переважно майновий характер, що спрямований на відновлення порушеного права, охоронюваного законом інтересу чи блага потерпілого учасника.

Метод є визначальною категорією, тобто навіть коли відносини за своїм змістом є майновими, проте засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій, наприклад, фінансові, податкові, бюджетні тощо, то вони не належать до предмета цивільно-правового регулювання (ч. 2 ст. 1 ЦК).

Цивільне право як галузь права виконує цілу низку функцій. Під поняттям „функція цивільного права” слід розуміти певний напрям впливу цивільно-правових норм, що визначається специфікою предмета, методу та завдань, що стоять перед ним. Цивільному праву притаманні такі основні функції:

- регулятивна, яка полягає в тому, що цивільне право здійснює регулювання правовими нормами відносин, що належать до його предмета;

- охоронна, суть якої в захисті порушених суб'єктивних цивільних прав шляхом їх відновлення чи еквівалентного відшкодування завданої шкоди;

- попереджувально-виховна, яка полягає в застосуванні до правопорушника засобів цивільно-правового захисту, чим здійснює виховний вплив на його щоденну поведінку та запобігає подальшим правопорушенням з його боку;

- попереджувально-стимулююча, тобто стимулювання до правомірної поведінки інших осіб, а також запобігання здійсненню ними неправомірних діянь, внаслідок невідворотного застосування до правопорушників цивільно-правових санкцій.

Важливу роль для цивільного права як правової галузі відіграють його принципи. Принципи цивільного права – основні начала, найбільш загальні керівні положення (засади) цивільного права, що мають в силу їхнього законодавчого закріплення загальнообов'язковий характер. Значення цивільно-правових принципів полягає в тому, що вони:

- відображають сутність соціальної спрямованості та основні галузеві особливості цивільно-правового регулювання, тобто зміст кожної подальшої норми має бути пронизаний принципом цивільного права;
- враховуються при укладенні непоіменованих договорів (ч. 1 ст. 6 ЦК);
- враховуються при застосуванні аналогії права (ч. 2 ст. 8 ЦК);
- враховуються при захисті охоронюваного законом інтересу (ч. 2 ст. 15 ЦК).

У ст. 3 ЦК України закріплено такі цивільно-правові принципи:

1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, тобто ніхто не має права втручатися в особисте та сімейне життя фізичної особи без її згоди, окрім випадків, які прямо передбачені Конституцією України. Цей принцип закріплює передумови для захисту приватності особи від неправомірного втручання ззовні, задля забезпечення її внутрішніх (духовних) інтересів;

2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, установлених Конституцією України та законом, тобто право власності в Україні є непорушним. Цей принцип забезпечує особі гарантію її економічної незалежності та майнової відокремленості від інших учасників цивільних правовідносин. Однак в окремих випадках він може зазнавати певних обмежень, якщо це прямо впливає з Конституції та закону України. Наприклад, позбавлення особи майна внаслідок конфіскації чи примусового відчуження об'єктів приватної власності з мотивів суспільної необхідності (ст. 41 Конституції України);

3) свобода договору, тобто учасники цивільних правовідносин вільні у можливості вступу в договірні відносини, а також у виборі виду договорів (причому як поіменованих, так і непоіменованих), контрагентів та умов договору тощо. В окремих, передбачених законом випадках, цей принцип підлягає відповідному обмеженню, наприклад, укладення попередніх чи публічних договорів тощо. Принцип свободи договору забезпечує особі можливість на власний

розсуд ініціативно вступати в договірні відносини, керуючись при цьому власним інтересом;

4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом – особи вільні у виборі підприємницької діяльності. Проте, в окремих випадках, що прямо передбачені законом, особа може бути обмежена у свободі підприємницької діяльності. Наприклад, за суб'єктним складом (депутати, посадові та службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування), або ж характером підприємницької діяльності (встановлення монополії) тощо;

5) судовий захист цивільного права та інтересу, тобто в разі порушення цивільного права чи інтересу, а також у разі створення перешкод щодо їх здійснення особа має гарантовану можливість захистити їх у судовому порядку. При цьому особа має право захищати цивільні права та інтереси як у судах загальної юрисдикції, так і в спеціалізованих та третейських судах;

6) справедливість, добросовісність та розумність. Цей принцип означає, що регулювання та охорона цивільних правовідносин мають відбуватися справедливо, добросовісно та розумно. Він спрямований на ствердження в українській правовій системі принципу верховенства права, однак, на нашу думку, а у разі неправильного тлумачення унеможливить застосування цивільно-правової норми внаслідок її „несправедливості”, „недобросовісності” чи „нерозумності”. А це, з огляду на певну оціночність вказаних категорій, може призвести до суб'єктивізму у правозастосовчій діяльності.

Як уже було зазначено вище, цивільне право як галузь є не просто хаотичною сукупністю правових норм, а чітко структурованою системою, яка має зовнішню єдність та внутрішню диференціацію. До системи цивільного права як галузі належать:

- цивільно-правові норми, які є конкретним правилом поведінки. Особливість цього правила поведінки полягає в тому, що переважна більшість цивільно-правових норм має диспозитивний характер, тобто дає особам можливість вибору варіантів поведінки. А це істотно впливає і на структуру цивільно-правової норми, адже такого її елементу, як санкція або немає, або він має більш універсальний характер, аніж в інших галузях права;

- цивільно-правові інститути, тобто група цивільно-правових норм, що регулюють однорідні суспільні правовідносини. Правова конструкція інституту є доволі відносною та хиткою і залежить від

критерію однорідності, який береться за основу. Наприклад, цивільно-правовим інститутом слід вважати інститут права власності, інститут деліктної відповідальності тощо;

- цивільно-правові підгалузі, які є сукупностями інститутів, що регулюють однорідні суспільні відносини. Наприклад, підгалузь речового права, договірнього права тощо.

З огляду на системність цивільного права як правової галузі слід визначити його структуру, яка вибудована за пандектною системою. Цивільне право як галузь складається з:

- Загальної частини, яка містить цивільно-правові норми, що поширюють свою дію на весь спектр цивільних правовідносин і стосуються джерел цивільного права, суб'єктів, об'єктів, змісту та підстав виникнення зміни та припинення цивільних правовідносин, здійснення цивільних прав і їх захист тощо;

- Особливої частини, яка містить цивільно-правові норми, що поширюють свою дію лише на конкретні правовідносини, наприклад особисті немайнові, речові, зобов'язальні, виключні та інші.

Питання для самостійної роботи:

1. Цивільне право як наука і правова дисципліна.
2. Співвідношення понять „цивільно-правові нормативні акти”, „цивільне законодавство” і „акти, які містять норми цивільного права”.
3. Співвідношення понять „система цивільного права” і „система цивільного законодавства”.
4. Свобода договору як принцип цивільного права.
5. Свобода підприємницької діяльності як принцип цивільного права.
6. Диспозитивний метод цивільного права.

Пропоновані теми рефератів:

1. Місце цивільного права в системі галузей права.
2. Новації цивільного права України.
3. Співвідношення системи цивільного права та цивільного законодавства.

Тестові завдання до теми:

1. Цивільне право це:

- одна з фундаментальних галузей правової системи України, що являє собою систему правових норм, регулюючих майнові, немайнові, пов'язані з майновими та окремі особисті немайнові відносини, нерозривно пов'язані з особою;
- майнова самостійність сторін;
- система (сукупність) юридичних норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

2. Предметом вивчення цивільного права є:

- майнові відносини;
- відносини власності;
- особисті немайнові відносини;
- майнова самостійність сторін.

3. Метод цивільного права це:

- відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності;
- відносини власності, що закріплюють існуючий в суспільстві розподіл матеріальних цінностей;
- певний прийом (спосіб) за допомогою якого цивільно-правова норма впливає на поведінку суб'єктів цивільно-правових відносин.

4. Основним джерелом цивільного права України є нормативно-правовий акт цивільного законодавства:

- міжнародно-правові норми та міжнародні договори України;
- Конституція України;
- підзаконні нормативні акти, змістом яких є цивільно-правові норми.

5. Структура ЦКУ включає:

- 9 розділів, 90 глав, 1308 статей;
- 10 розділів, 90 глав, 1306 статей;
- 10 розділів, 90 глав, 1308 статей.

6. Суб'єктами цивільних правовідносин можуть бути:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства);
- юридичні особи, державні й адміністративно-територіальні утворення, що володіють цивільною правосуб'єктністю;
- обидва варіанти вірні.

7. Дієздатність фізичних осіб може бути:

- частковою;
- неповною, повною;
- обидва варіанти вірні.

8. ЦК України (ст. 3) передбачає такі загальні принципи цивільного права:

- неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя фізичної особи;
- свобода договору;
- доступності та науковості.

9. До функції сучасного цивільного права не належить:

- регулятивна функція;
- охоронна функція;
- управляюча функція.

10. До особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, якими фізична особа володіє довічно, не належать:

- невід'ємне право на життя;
- право на свободу та особисту недоторканість;
- право на пільги.

Словник термінів до теми:

Цивільне право як приватне право (в об'єктивному розумінні) – сукупність правових норм, які регулюють особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Джерела цивільного права – форми, в яких знаходять вираження норми цивільного права.

Акти цивільного законодавства – нормативно-правовий акт, який закріплює норми, що регулюють цивільні відносини.

Цивільно-правовий договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Міжнародний договір – договір, укладений в письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Звичай – це правило поведінки, яке не встановлено актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

Тема 2. Цивільно-правові відносини

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Поняття та ознаки цивільних правовідносин.
2. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.
3. Зміст цивільних правовідносин.
4. Суб'єкти цивільних правовідносин.
5. Об'єкти цивільних правовідносин.
6. Класифікація цивільних правовідносин.

Цивільно-правові відносини характеризуються як правовий зв'язок юридично рівних, взаємно відокремлених у майновому і організаційному відношенні суб'єктів, які є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, забезпечених можливістю застосування до їх порушників заходів державного примусу.

Вони характеризуються:

- підставами їх виникнення, зміни та припинення;
- суб'єктним складом;
- змістом та структурою;
- об'єктним складом.

Підставою виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є юридичний факт. Згідно ст. 11 ЦК це:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- 3) завдання майнової та моральної шкоди іншій особі;
- 4) акти цивільного законодавства;
- 5) акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування;
- 6) рішення суду;
- 7) настання або ненастання певної події;
- 8) інші юридичні факти (ст. 11 ЦК).

Суб'єктний склад цивільних правовідносин становлять особи, які беруть участь у відповідних правовідносинах. Учасниками

цивільних правовідносин є фізичні та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК).

Суб'єкти повинні володіти правосуб'єктністю. Під поняттям „**правосуб'єктність**” слід розуміти соціально-правову можливість суб'єкта бути учасником цивільних правовідносин.

Правосуб'єктність охоплює:

- правоздатність (здатність суб'єкта бути носієм цивільних прав та обов'язків);

- дієздатність (здатність суб'єкта своїми діями набувати цивільних прав та здійснювати їх, а також створювати для себе цивільні обов'язки та виконувати їх);

- деліктоздатність (здатність суб'єкта нести цивільно-правову відповідальність за невиконання цивільного обов'язку).

Учасників цивільних правовідносин поділяють на уповноваженого та зобов'язаного.

Зміст цивільних правовідносин становлять суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки його учасників.

За своєю структурою зміст цивільних правовідносин може бути простим або складним. Простим вважають зміст правовідносин, в яких одна сторона наділена лише суб'єктивним цивільним правом, а інша – лише суб'єктивним цивільним обов'язком, наприклад, дарування, позичка тощо. Складним вважають зміст правовідносин, в яких на боці кожної зі сторін є як суб'єктивні цивільні права, так і суб'єктивні цивільні обов'язки, наприклад, купівля-продаж, міна, поставка тощо. Таких правовідносин у цивільному праві переважна більшість.

Об'єктом цивільних правовідносин є те, на що ці правовідносини спрямовані та вчиняють певний вплив.

До об'єктів цивільних правовідносин належать: речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага (ст. 177 ЦК).

Цивільні правовідносини можна поділити на відповідні види, залежно від тих чи інших обставин:

- 1) За підставою виникнення правовідносин вирізняють регулятивні та охоронні правовідносини.

Регулятивні правовідносини – це правовідносини, які призначені для опосередкування (регулювання) зв'язків нормального цивільного обороту і виникають переважно на підставі правомірного юридичного акта, як правило, правочину.

Охоронні правовідносини – це правовідносини, які виникають у випадках необхідності захисту інтересів учасників цивільного обороту, переважно, на підставі цивільного правопорушення.

2) За характером взаємозв'язку між зобов'язаним та уповноваженим суб'єктом розрізняють абсолютні, загальнорегулятивні та відносні правовідносини.

Абсолютні правовідносини – це правовідносини, коли уповноважений особі протистоїть невизначене коло зобов'язаних суб'єктів. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи – один, на боці зобов'язаної – всі; наприклад, правовідносини, що пов'язані із правом власності.

Загальнорегулятивні відносини – це правовідносини, коли кожному суб'єкту правовідносин протистоїть кожен інший суб'єкт цих правовідносин. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи – кожен, на боці зобов'язаної – всі; наприклад, правовідносини, що пов'язані з особистими немайновими благами.

Відносні правовідносини – це правовідносини, в яких уповноважений особі протистоїть чітко визначена зобов'язана особа. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи – один, на боці зобов'язаної – один; наприклад, зобов'язальні правовідносини.

3) За об'єктом слід виділяти правовідносини майнового та немайнового характеру.

Майнові правовідносини – правовідносини, об'єктом яких є майнові блага, вони відображають їх належність або перехід, наприклад, правовідносини власності.

Немайнові правовідносини – це правовідносини, які мають своїм об'єктом немайнові блага, наприклад, правовідносини щодо честі, гідності та репутації.

4) За способом задоволення інтересів зобов'язаної особи виділяють речові, зобов'язальні, корпоративні та виключні правовідносини.

Речові правовідносини – це правовідносини, які характеризують майновий стан суб'єктів.

Зобов'язальні правовідносини – це правовідносини, які відображають майнові відносини з передачі майна, виконання робіт, надання послуг.

Корпоративні правовідносини – це правовідносини, які опосередковують процес управління приватним майном корпорації з боку її членів.

Виключні правовідносини – це правовідносини, які фіксують закріплення об'єктів інтелектуальної власності за відповідними особами, а також: опосередковують динаміку використання вказаних об'єктів.

5) За характером поведінки зобов'язаної сторони розрізняють активні та пасивні правовідносини.

Активні правовідносини – це правовідносини, у яких змістом суб'єктивного обов'язку зобов'язаного є вчинення виключно певних дій (передача майна, виконання робіт, надання послуг).

Пасивні правовідносини – це правовідносини, у яких змістом суб'єктивного обов'язку зобов'язаного є утримання від порушення права уповноваженої сторони.

Питання для самостійної роботи:

1. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.
2. Поняття правоздатності.
3. Поняття та види дієздатності.
4. Визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним.
5. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.
6. Держава та територіальні громади як суб'єкти цивільних правовідносин.
7. Об'єкти цивільних правовідносин та їх класифікація згідно законодавства України.

Пропоновані теми рефератів:

1. Правовий статус фізичних осіб як суб'єктів цивільних правовідносин.
2. Цивільна правоздатність та дієздатність.
3. Місце проживання фізичної особи.
4. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
5. Фізична особа як підприємець.

Задача.

Комаров зняв квартиру, що належить на праві приватної власності Сурмі, строком на 1 рік. Охарактеризуйте правовідношення, що виникло. Назвіть суб'єктів, об'єкт, зміст і підставу виникнення зазначеного правовідношення.

Тестові завдання до теми:

1. Які суспільні відносини регулюються цивільним правом:
 - а) майнові відносини та особисті немайнові відносини;
 - б) трудові відносини;
 - в) відносини у сфері державного управління.
2. Нормами цивільного права не регулюється:
 - а) передача майна у власність;
 - б) передача грошей;
 - в) авторство;
 - г) матеріальна відповідальність працівника;
 - д) відшкодування моральної шкоди.
3. Цивільна дієздатність особи залежить від:
 - а) громадянства;
 - б) віку;
 - в) майнового стану;
 - г) отримання освіти.
4. Правоздатність – це:
 - а) можливість суб'єкта самостійно здійснювати свої юридичні права та обов'язки;
 - б) можливість суб'єкта мати юридичні права та обов'язки;
 - в) суспільні відносини, врегульовані нормами права;
 - г) діяльність щодо створення нормативно-правових актів.
5. Об'єктами цивільно-правових відносин є:
 - а) фізичні особи;
 - б) речі;
 - в) бюджетні кошти.
6. Який з наведених суб'єктів може виступати суб'єктом права власності?
 - а) фізичні особи;
 - б) юридичні особи;
 - в) держава;
 - г) народ України;
 - д) всі наведені особи можуть виступати суб'єктами права власності.

7. До спадкоємців першої черги за законом належать:
- а) дід та баба померлого;
 - б) двоюрідні брати та сестри померлого;
 - в) діти, чоловік (дружина) та батьки померлого;
 - г) тітка та дядько померлого;
 - д) рідні брати та сестри померлого.
8. Юридичними особами визнають:
- а) організації, створені і зареєстровані у встановленому законом порядку;
 - б) осіб, які є членами громадських організацій.
 - в) осіб, які мають юридичну освіту;
 - г) осіб, які можуть відповідно до закону бути власниками.
9. Повна цивільна дієздатність може бути до досягнення особою 18 років у випадках:
- а) народження дитини;
 - б) укладання угоди;
 - в) виїзду за кордон;
 - г) отримання вищої освіти.
10. Дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків називається:
- а) правовідносинами;
 - б) правочином;
 - в) правопорядком;
 - г) дорученням.
11. Здатність фізичної особи своїми діями набувати громадянські права та самостійно їх здійснювати, а також здатність створювати для себе обов'язки та нести відповідальність у випадку їх невиконання – це:
- а) правоздатність
 - б) дієздатність;
 - в) деліктоздатність.
12. Визначте, яке з зазначених тверджень є помилковим:
- а) учасниками цивільних правовідносин є фізичні та юридичні особи;
 - б) цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження;
 - в) зміст правочину не повинен суперечити законодавству України та моральним засадам суспільства;
 - г) цивільно-правовий правочин повинен бути обов'язково укладений в письмовій формі.

13. До первісних способів виникнення права власності не належать:

- а) переробка майна;
- б) знахідка та скарб;
- в) набуття права власності на безхазяйну річ;
- г) договір купівлі-продажу.

14. На скільки черг поділяються спадкоємці згідно із Цивільним кодексом України ?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 5;
- г) 4;
- д) 8.

15. Спадкоємцями за заповітом можуть бути призначені:

а) будь-які особи
б) лише особи, які перебувають із заповідачем у родинних відносинах

в) лише особи, які вчинили на користь заповідача зустрічне майнове задоволення

- г) лише особи, які не є спадкоємцями за законом
- д) лише особи, які є спадкоємцями за законом

16. Заповіт може бути посвідчений:

а) лише нотаріусом
б) ректором університету
в) капітаном судна, якщо особа, яка склала заповіт, перебуває під час плавання на морському судні

- г) членом сім'ї заповідача
- д) будь-якою особою
- е) недієздатною особою

17. Цивільний кодекс України складається з:

- а) трьох книг;
- б) чотирьох книг;
- в) п'яти книг;
- г) шести книг.

18. Елементами права власності є:

- а) об'єкт;
- б) користування;
- в) зміст;
- г) народ.

19. Суб'єктами права комунальної власності є:

- а) Міністерство культури України;
- б) держава Україна;
- в) територіальні громади;
- г) юридичні особи.

20. Юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати юридичну і фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення – це:

- а) право володіння;
- б) право розпорядження;
- в) право користування;
- г) право власності.

Словник термінів до теми:

Цивільні правовідносини – особисті немайнові та майнові відносини, врегульовані нормами цивільного права, що виникають між автономними і рівноправними суб'єктами, які наділені суб'єктивними цивільними правами та суб'єктивними цивільними обов'язками.

Фізична особа – людина як учасник цивільних відносин.

Цивільна правоздатність – здатність мати цивільні права та обов'язки.

Цивільна дієздатність – здатність особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Юридична особа – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Товариство – організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві.

Установа – організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Підприємницьке товариство – товариство, яке здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками.

Непідприємницьке товариство – товариство, яке не має на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Об'єкти цивільних прав – матеріальні та нематеріальні блага, стосовно яких між суб'єктами виникають відносини, що складають предмет цивільно-правового регулювання.

Правовідносини – це частина суспільних відносин, які врегульовані нормами права.

Простими називають **правовідносини**, в яких одній особі належить лише право, а іншій – лише обов'язок. Наприклад, правовідношення, що виникає на основі укладення договору позички. Позичкодавець має право лише вимагати повернення речі, а користувач лише зобов'язаний до цього і не наділений законом будь-якими іншими правами.

Складними є **правовідносини**, в яких обидві сторони мають як права, так і обов'язки.

Регулятивні відносини – це правовідносини, через які здійснюється регулювання нормальних економічних (власності, товарно-грошових) та особистих немайнових відносин у суспільстві. Вони виникають із договорів, односторонніх угод і засвідчують правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб.

Охоронними називають **правовідносини**, які виникають між порушником цивільно-правових норм і потерпілим. Вони виникають із правопорушень, тобто порушень правових норм, суб'єктивних прав і заподіяння шкоди потерпілим. Охоронні відносини є цивільно-правовою формою усунення наслідків правопорушень, поновлення нормального правового й економічного або особистого становища.

Речові правовідносини – це правовідносини, в яких уповноважений суб'єкт може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, без сприяння зобов'язаної особи. Прикладом можуть бути правовідносини власності, сервітутні правовідносини тощо.

Зобов'язальні правовідносини – це правовідносини, в яких уповноважений суб'єкт для здійснення своїх цивільних прав потребує сприяння зобов'язаної особи. Так, покупець не може отримати річ, яку він придбав, без сприяння продавця, а право останнього на отримання вартості проданої речі, в свою чергу, не може бути реалізоване без виконання відповідного обов'язку покупцем.

Тема 3. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Захист цивільних прав та інтересів: поняття та способи.
2. Самозахист цивільних прав.
3. Засоби оперативної дії.
4. Засоби захисту цивільних прав та інтересів, що здійснюються компетентними державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими органами і особами.

У юридичній науці щодо поняття та елементів суб'єктивного цивільного права, існування окремого самостійного права на захист тощо існують різні точки зору. Але у кожному разі слід визнати, що цивільне право, не забезпечене конкретним правовим засобом захисту, залишається негарантованим. Враховуючи цю обставину і спираючись на положення ст. 19 Конституції, глава 3 ЦК встановлює основні засади захисту цивільного права та інтересу.

Захист цивільних прав – це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої шкоди правомочній особі.

Для особи право на захист полягає у можливості використання в межах, визначених законом, засобів самозахисту, а також у можливості звернення до відповідного державного, самоврядного чи громадського органу або уповноваженої особи за захистом свого цивільного права чи інтересу.

Класифікація захисту цивільних прав можлива за різними підставами: залежно від способів, форм, порядку захисту тощо.

Залежно від порядку захист цивільних прав можна виділити:

- 1) судовий захист (ст. 55 Конституції, ст. 16 ЦК);
- 2) адміністративний захист (ст. 17 ЦК);
- 3) захист нотаріусом (ст. 18 ЦК);
- 4) самозахист (ст. 55 Конституції, ст. 19 ЦК);
- 5) захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій.

Підставами для захисту цивільного права є його порушення, невизнання або оспорювання.

Порушення цивільного права – це результат протиправних дій, внаслідок чого воно зазнало зменшення або ліквідації, що позбавляє його носія можливості здійснити, реалізувати це право повністю або частково.

Невизнання цивільного права – це дії носіїв пасивного цивільного обов'язку, які полягають у запереченні цивільного права уповноваженої особи, внаслідок чого остання повністю або частково позбавляється можливості реалізувати своє право. Неприятливий наслідок може мати як при абсолютному, так і при відносному цивільному правовідношенні.

Оспорювання цивільного права – це такий стан цивільного правовідношення, при якому між його учасниками існує спір з приводу наявності чи відсутності у них суб'єктивного права, а також щодо приналежності такого права певній особі. Оспорюване цивільне право ще не порушене, але виникає невизначеність у праві, що зумовлює неможливість його повного або часткового використання. Наприклад, при розгляді справи про визначення частки майна у спільній власності сторони правовідносин спільної власності (співвласники) звертаються до суду для того, щоб вирішити цей спір і визначити дійсну частку кожного із співвласників.

Цивільний інтерес підлягає захисту, якщо він не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Наприклад, інтерес кредиторів фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, у збереженості її майна для подальшого задоволення боргових вимог захищається шляхом призначення над майном безвісно відсутньої особи опікуна, який має здійснити виконання обов'язків цієї особи перед кредиторами за рахунок її майна (ст. 44 ЦК).

Суб'єкт цивільного права може обрати один або кілька способів захисту.

За загальним правилом правом на звернення до суду наділяється особа, яка має матеріально-правову зацікавленість у справі.

Водночас справу щодо захисту цивільного права чи інтересу можуть порушити не тільки особи, які мають матеріально-правове зацікавлення у ній, а й інші особи, яким це дозволяє закон, з метою захисту інтересів інших осіб.

Слід зазначити, що у більшості випадків захист цивільних прав здійснюється за бажанням потерпілого, тобто від нього залежить звертатися за таким захистом або залишити правопорушення без правових наслідків.

Нездійснення уповноваженою особою дій, спрямованих на захист суб'єктивного права, за загальним правилом, не призводить до його втрати, за винятками, передбаченими законом.

Наприклад, замовник за договором підяду в разі виявлення допущених у роботі відступів від умов договору або інших недоліків зобов'язаний негайно заявити про них підрядникові. Якщо замовник не зробить такої заяви, він втрачає право у подальшому посилаючись на ці відступи від умов договору або недоліки у виконаній роботі (ст. 853 ЦК).

Стаття 55 Конституції гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина.

Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається (ст. 125 Конституції).

Способи захисту судом цивільних прав та інтересів:

1) визнання права. Застосовується у випадку спору щодо наявності в суб'єкта цивільного права чи цивільного обов'язку;

2) визнання правочину недійсним. Може мати місце у випадку укладення заперечуваного правочину;

3) зобов'язання припинити дію, яка порушує право. Можливе щодо тривалого цивільного правопорушення. Прикладом може бути зобов'язання припинити розповсюдження мистецького твору до вирішення спору судом;

4) відновлення становища, яке існувало до порушення (реституція). Застосовується в разі, коли необхідно поновити порушене цивільне право (наприклад, у випадку визнання правочину недійсним);

5) примушування до виконання обов'язку в натурі. Полягає в адресній зобов'язаній особі вимозі вчинити дію або утриматися від дії. Може застосовуватися незалежно від застосування інших засобів захисту (відшкодування збитків чи моральної шкоди, стягнення штрафу тощо);

6) зміна правовідношення. Полягає у реорганізації правовідносин, перетворенні одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку;

7) припинення правовідношення. Застосовується в разі невиконання чи неналежного виконання особою обов'язків або зловживання цивільним правом. Це може бути, наприклад, розірвання договору оренди, купівлі-продажу тощо;

8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Можуть застосовуватися у випадку завдання майнової шкоди цивільним правам та інтересам (ст. 22 ЦКУ).

Захист цивільних прав у адміністративному порядку здійснюється, насамперед, Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, а також посадовими, службовими особами цих органів.

Можливість такого захисту впливає зі ст. 3 Конституції, яка встановлює, що зміст та спрямованість діяльності держави та її органів визначаються необхідністю утвердження та забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, та ст. 40 Конституції, згідно з якою всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Відповідно до ст. 102 Конституції Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він має право скасовувати акти Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, у тому числі ті, що порушують цивільні права та інтереси учасників цивільних правовідносин. Президент України також наділений правом вето щодо прийнятих Верховною Радою законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховною Радою України, в тому числі щодо цивільно-правового регулювання суспільних відносин (ст. 106 Конституції). Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону (ст. 116 Конституції).

Способами адміністративного порядку захисту цивільних прав є:

1) скасування правових актів державних органів, їх посадових та службових осіб вищестоящим органом влади;

2) використання органами держави чи місцевого самоврядування, які наділені юрисдикційними повноваженнями, способів захисту цивільних прав, встановлених ст. 16 ЦК.

Для самозахисту як способу захисту цивільних прав характерним є те, що особа захищає свої цивільні права та інтереси

своїми власними діями. Іншими словами, це – захист без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права.

Самозахистом не визнається здійснення заходів щодо охорони свого майна, звернення до третіх осіб, які надають послуги із забезпечення схоронності майна чи безпеки особи. Самозахистом є лише перешкоджання будь-яким третім особам, які неправомірно посягають на цивільні права, заподіяння шкоди цивільним правам та інтересам інших осіб тощо.

Самозахист може мати місце з боку як фізичної, так і юридичної особи.

Самозахист допускається за таких умов: а) має місце порушення цивільного права або небезпека його порушення; б) існує необхідність припинення (попередження) порушення власними силами; в) заходи самозахисту адекватні ступеню небезпеки правопорушення, тобто заподіяння шкоди порушнику чи іншій особі має бути санкціонованими законом, не виходити за межі дозволеного.

Зважаючи на можливість заподіяння шкоди цивільним правам інших осіб при застосуванні самозахисту (заподіяння шкоди майну, немайновим благам), він допускається при дотриманні таких УМОВ: а) заподіяна шкода має бути менш значною; б) реальна небезпека, яка загрожувала цивільним правам особи за таких обставин, не могла бути усунена іншими засобами. Застосування цього способу у вказаних межах звільняє від відповідальності за шкоду, заподіяну третій особі, яка порушила або порушує права та інтереси того, хто захищається.

Формами самозахисту є: 1) необхідна оборона; 2) завдання шкоди у стані крайньої необхідності; 3) притримання майна кредитором; 4) інші засоби, не заборонені законом.

Необхідна оборона полягає у завданні шкоди правопорушнику з метою припинити правопорушення і захистити власний інтерес.

Завдання шкоди у стані крайньої необхідності припускає завдання шкоди невинній особі з метою відвернення небезпеки за умов, що завдана шкода менша, ніж та, яка загрожувала.

Притримання майна кредитором є способом самозахисту. Водночас ЦК визнає притримання одним із способів забезпечення виконання зобов'язання (ст.ст. 594-597, 856, 874, 916, 1019 ЦК). Притримання речі допускається до тих пір, поки зобов'язання не буде виконане. Крім того, вимоги кредитора, який притримує річ, можуть бути задоволені із вартості цієї речі. У таких випадках носій

майнових прав захищає свої права та інтереси власними діями, не звертаючись до суду.

Дії того, хто захищається, мають бути спрямовані виключно на припинення порушення його права та інтересу. Якщо мета досягнута, то подальші дії не можуть визнаватися самозахистом. Факти перевищення меж самозахисту встановлюються юрисдикційними органами.

Питання для самостійної роботи:

1. Правомірні дії як юридичні факти: загальна характеристика.
2. Абсолютні та відносні цивільні правовідносини.
3. Зміст цивільних правовідносин, його складові елементи.

Завдання для обговорення на семінарських (практичних) заняттях:

1. Наведіть приклади складного юридичного факту.
2. Наведіть приклади суб'єктивного права та суб'єктивного обов'язку.
3. Наведіть приклади абсолютних та відносних цивільних правовідносин.

Словник термінів до теми:

Суб'єктивне цивільне право – міра дозволеної поведінки, що належить учаснику цивільних правовідносин.

Суб'єктивний цивільний обов'язок – міра належної поведінки зобов'язаного учасника цивільного правовідношення, яка може полягати в необхідності здійснення дій активного або пасивного характеру.

Самозахист – застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Моральні збитки – втрати немайнового характеру внаслідок завданих моральних або фізичних страждань чи інших негативних наслідків фізичній або юридичній особі незаконними діями чи бездіяльністю інших осіб.

Нотаріат – система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати безперечні права й факти, що мають юридичне значення, а також виконувати інші нотаріальні дії з метою надання цим правам і фактам юридичної вірогідності.

Виконавчий напис нотаріуса – це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості (грошових сум чи майна) та розпорядження про примусове стягнення з боржника на користь кредитора цієї заборгованості. Виконавчий напис вчиняється нотаріусом на борговому документі.

Строк – це певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення.

Термін – не певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія або подія, що має юридичне значення.

Претензійний строк – це встановлений законодавством проміжок часу, протягом якого особа, у встановлених законом випадках, має звернутися до порушника договору з вимогою (претензією) про врегулювання суперечки, що виникла між ними. Їх дотримання має важливе значення, оскільки надалі від цього залежить можливість позовного захисту.

Кредит 2. Особлива частина цивільного права

Тема 4. Правочини

Питання, що розглядаються на семінарі:

- 1) Поняття та види правочинів.
- 2) Види і форми правочинів.
- 3) Визнання правочинів недійсними. Види недійсних правочинів.

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Правочини відрізняються від інших юридичних фактів такими рисами:

1) правочини є вольовими актами, спрямованими на досягнення певного правового результату. Цим правочини відрізняються від такого виду юридичних фактів, як події, котрі відбуваються та створюють правові наслідки незалежно від волі суб'єктів цивільного права;

2) правочини завжди є діями суб'єкта цивільних відносин. Цим вони відрізняються від адміністративних актів (актів управління),

які видають органи державної влади та управління, виступаючи суб'єктами публічного права;

3) правочини завжди є правомірними діями, що тягнуть виникнення або видозміни регулятивних цивільних правовідносин. Цим правочини відрізняються від такого виду юридичних фактів, як делікти, котрі порушують цивільні права і тягнуть виникнення регулятивних відносин;

4) воля у правочинах завжди спрямована саме на встановлення, зміну, припинення цивільних прав і обов'язків. Цим вони відрізняються від юридичних вчинків, де волевиявлення не спрямоване спеціально на створення юридичних наслідків;

5) правочини опосередковують динаміку цивільних правовідносин між різними суб'єктами цивільного права. Цим вони відрізняються від такого виду юридичних фактів, як акти цивільного стану, котрі, по-перше, об'єднують і події, і дії; по-друге, нерозривно пов'язані з фізичною особою і не стосуються осіб юридичних; по-третє, слугують передумовою виникнення у фізичної особи можливості бути суб'єктом цивільних прав і обов'язків.

Види правочинів:

1. Залежно від числа сторін, що беруть участь у правочині, їх поділяють на односторонні, двосторонні і багатосторонні.

2. Залежно від наявності або відсутності обов'язку сторін надавати зустрічне матеріальне відшкодування, правочини поділяють на оплатні та безоплатні.

3. Залежно від моменту, з якого правочини вважаються укладеними, вони поділяються на реальні та консенсуальні.

Консенсуальним є правочин, у якому для настання правових наслідків достатнім є досягнення сторонами домовленості з усіх істотних умов. З моменту досягнення згоди правочин вважається укладеним. У його сторін виникають відповідні права і обов'язки.

Для укладення реального правочину однієї домовленості сторін недостатньо. Тут необхідною є також передача речі. Поки вона не відбудеться, правочин не вважається укладеним. Прикладом реальної угоди є договір позики. Потрібно звернути увагу на те, що оскільки в консенсуальних правочинах момент укладення і момент виконання не співпадають, а в реальних – співпадають, то консенсуальні договори завжди є взаємними, а реальні – односторонніми.

4. Залежно від значення підстав (цілей) правочину для його дійсності вони поділяються на абстрактні та каузальні.

Правочини, в яких визначено підстави їхнього укладення, називаються каузальними.

Абстрактними вважаються правовини, у яких не визначено підстави їхнього здійснення. Найбільш яскравим прикладом абстрактного правочину є видача векселя.

5. Залежно від наявності вказівки на строк встановлення прав і обов'язків, правовини поділяються на строкові та безстрокові.

Існують такі форми вчинення правочинів: 1) конклюдентними діями; 2) шляхом мовчання; 3) усно; 4) письмово; 5) письмово з нотаріальним посвідченням; 6) письмово з дотриманням спеціальних вимог (державна реєстрація тощо).

1. Конклюдентні дії, тобто, звичайна за певних обставин поведінка особи, з якої чітко випливає намір (бажання) особи здійснити правочин на заздалегідь відомих умовах.

2. (ч.3 ст. 205 ЦК) Мовчання має правове значення тільки у випадку, коли законом або домовленістю сторін правочину йому надане таке значення. (УСНО) Якщо орендар продовжує користуватися майном після спливу строку договору за відсутності заперечень з боку орендодавця, договір вважається поновленим на тих самих умовах на раніше визначений договором строк (ст. 764 ЦК).

3. Усна форма правочину, коли висновок про волю особи робиться не приблизно, а на підставі безпосередньо висловленого нею бажання. Переговори.

4. У простій письмовій формі мають укладатися правовини:

а) між юридичними особами;

б) між фізичною та юридичною особою (крім випадків, коли момент вчинення правочину співпадає з його виконанням);

в) фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у 20 і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

г) інші правовини, для яких письмова форма передбачена законом (ст. 208 ЦК).

Згідно зі ст. 207 ЦК письмовою формою вважається фіксація змісту правочину в одному (договір, довіреність тощо) або в кількох документах (листи, телеграми тощо). Правочин вважається також вчиненим у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або інших технічних засобів зв'язку.

5. Нотаріальне посвідчення правочину означає, що його зміст, час і місце здійснення, наміри суб'єктів правочину, його відповідність закону та інші обставини перевірені та офіційно зафіксовані

нотаріусом. Нотаріальне посвідчення правочину здійснює нотаріус. У разі відсутності в населеному пункті нотаріуса, необхідні дії здійснюють уповноважені на це службові особи органів місцевого самоврядування. Крім того, у випадках, встановлених законом, до нотаріального посвідчення правочину прирівнюється його посвідчення певною посадовою особою: командиром військової частини, головним лікарем лікарні, капітаном морського судна тощо (ст.ст. 245, 1252 ЦК). Договори, як правило, укладені в нотаріальній формі: договори про відчуження (купівля-продаж, дарування, рента, довічне утримання) житлового будинку, іншої нерухомості (ст.ст. 657, 719, 732, 745 ЦК); договори застави нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів (ст. 577 ЦК); договори купівлі-продажу майна державних підприємств (ст. 27 Закону „Про приватизацію державного майна”); шлюбний договір (ст. 94 СК); заповіти (ст. 1247 ЦК); спадковий договір (ст. 1304 ЦК); довіреність на вчинення правочинів, які потребують нотаріальної форми, а також довіреність, що видається в порядку передоручення (ст. 245 ЦК).

6. Державній реєстрації підлягають ті правочини, щодо яких така вимога прямо встановлена у законі. Правочин, який підлягає державній реєстрації, вважається вчиненим лише з моменту його державної реєстрації (ч. 1 ст. 210 ЦК).

Недійсними правочинами є дії суб'єктів цивільного права, що спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, але не породжують бажані сторонами юридичні результати внаслідок невідповідності вчинених дій вимогам закону. Недійсність зумовлюється наявністю дефектів ознак або елементів правочину, недотриманням вимог, необхідних для чинності правочину (ст.ст. 203, 215 ЦК).

Зокрема, це можуть бути:

- 1) дефекти суб'єктного складу (укладення правочину особою, що не має необхідного обсягу дієздатності – правочиноздатності);
- 2) дефекти волі (невідповідність волі та волевиявлення);
- 3) дефекти (недотримання) форми;
- 4) дефекти (незаконність і/або аморальність) змісту та порядку укладення правочину.

Стаття 215 ЦК розрізняє нікчемні та оспорювані правочини.

Нікчемним (або „абсолютно недійсним”) визнається правочин, якщо його недійсність безпосередньо встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦК). Визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

Оспорювані правочини припускаються дійсними такими, що породжують цивільні права та обов'язки. Проте їхня дійсність може бути оспорена стороною правочину або іншою зацікавленою особою в судовому порядку.

Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення (ст. 236 ЦК).

Види недійсних правочинів:

1. Правочини з дефектами суб'єктного складу.
2. Правочини з дефектами волі.
3. Правочини з дефектами форми.
4. Правочини з дефектами змісту та порядку укладання.

Питання для самостійної роботи:

1. Поняття та ознаки правочину.
2. Види правочинів.
3. Умови чинності правочинів.
4. Форма правочинів. Способи волевиявлення.
5. Недійсність правочину.
6. Види недійсних правочинів.
7. Правові наслідки недійсності правочину.
8. Момент недійсності правочину.

Завдання:

1. Наведіть приклади нікчемних односторонніх правочинів, коли вони можуть бути визнані дійсними за рішенням суду.

Які обставини мають істотне значення для визнання правочину недійсним, що вчинено під впливом помилки? Наведіть приклади.

Наведіть приклади правочинів з відкладальною та скасувальною обставинами.

Тестові завдання до теми:

1. Правочини, що спрямовані на обмеження правоздатності або дієздатності:

- 1) Допускаються за наявності згоди сторін;
- 2) Повинні бути нотаріально посвідчені;
- 3) Нікчемні;
- 4) Дійсні;

5) Дійсні, якщо момент укладання правочину співпадає з моментом його виконання.

2. Відповідальність, за якою кожний із зобов'язаних суб'єктів відповідає пропорційно до розміру своєї частки в загальному боргу, називається:

- 1) Обмеженою;
- 2) Повною;
- 3) Частковою;
- 4) Субсидіарною;
- 5) Регресною.

3. Закони, що регулюють цивільні правовідносини, за загальним правилом вступають в силу:

1) З моменту прийняття, але не раніше 10 днів з моменту реєстрації в Міністерстві юстиції;

2) Через 10 днів після прийняття, але не раніше дати публікації в офіційних джерелах;

3) Через 20 днів після публікації в офіційних джерелах, але не раніше дати публікації;

4) Через 10 днів з дня офіційного обнародування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня публікації;

5) З моменту прийняття.

4. Вищу юридичну силу в цивільному законодавстві мають:

- 1) Рішення суду;
- 2) Закони України;
- 3) Постанови Кабінету Міністрів України;
- 4) Укази Президента;
- 5) Акти місцевих органів влади.

5. Аналогія закону означає:

1) Заповнення прогалин у законодавстві, виходячи із загального розуміння права;

2) Застосування до не врегульованих відносин норми, що регулює подібні за змістом відносини;

3) Застосування до не врегульованих відносин норми з іншої галузі права;

4) Заповнення прогалин у законодавстві, виходячи із суті закону;

5) Застосування до не врегульованих відносин норми конституційного права.

6. Уякому нормативно-правовому акті закріплені загальні положення щодо відносин, які становлять предмет цивільного права:

- 1) У Законі України „Про господарські товариства”;
- 2) У засновницьких документах конкретної юридичної особи;

- 3) У Цивільному кодексі України;
- 4) В Господарському кодексі України;
- 5) В постановах Кабінету Міністрів України.
7. Що з перерахованого нижче, за загальним правилом, є подільною річчю:
 - 1) Меблевий гарнітур;
 - 2) Столовий сервіз;
 - 3) Продукти харчування;
 - 4) Тематична бібліотека;
 - 5) Цілісний майновий комплекс.
8. Речі, які характеризуються мірою, вагою, кількістю, називаються:
 - 1) Приналежністю;
 - 2) Головною річчю;
 - 3) Індивідуально-визначеними;
 - 4) Родовими;
 - 5) Подільними.
9. Який об'єкт цивільних прав з перерахованих нижче є результатом робіт:
 - 1) Перевезення;
 - 2) Переробка сировини;
 - 3) Твір літератури;
 - 4) Діяльність експедитора;
 - 5) Діяльність посередника.
10. Речі, пов'язані із землею, називаються:
 - 1) Головними;
 - 2) Доходами;
 - 3) Нерухомими;
 - 4) Приналежністю;
 - 5) Споживними.

Словник термінів до теми:

Правочин – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Нікчемний правочин – правочин, недійсність якого встановлена законом.

Оспорюваний правочин – правочин, недійсність якого прямо не встановлена законом, але який може бути визнаний недійсним судом у разі, коли одна із сторін або інша заінтересована особа заперечують його дійсність на підставах, встановлених законом.

Представництво – правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов’язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Довіреність – письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

Тема 5. Зобов’язальне право

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Загальні положення про зобов’язання.
2. Категорія договору в цивільному праві.
3. Забезпечення виконання зобов’язань.

Зобов’язанням є правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов’язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов’язку.

Підставами виникнення зобов’язань, зокрема, є:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;
- 4) інші юридичні факти.

Залежно від підстав виникнення розрізняють два види зобов’язань:

1) договірні, тобто ті, які виникають на підставі укладеного суб’єктами цивільних правовідносин договору (наприклад, договору купівлі-продажу, дарування, страхування);

2) недоговірні. Такими є зобов’язання, підставою виникнення яких є не договір, а інший юридичний факт, визначений у законі (завдання шкоди, набуття, збереження майна без достатньої правової підстави тощо).

Сторін у зобов’язанні завжди дві:

1) боржник – особа, яка зобов’язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від вчинення певної дії;

2) кредитор – особа, яка має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, тобто вчинення певної дії або утримання від її вчинення.

На стороні боржника або кредитора можуть виступати одна особа або кілька осіб.

Часто виникають ситуації, коли кожна зі сторін у зобов'язанні має водночас і права, і обов'язки. У такому разі сторона вважається боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь іншої сторони, і одночасно кредитором у тому, що вона має право вимагати від цієї іншої сторони. Наприклад, за договором купівлі-продажу на продавця покладається обов'язок передати товар у власність покупцеві (тобто продавець є боржником, а покупець – кредитором), а в покупця виникає обов'язок прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (отже, продавець стає одночасно кредитором, а покупець – боржником).

Виконання зобов'язання є вчинення боржником певної дії або його утримання від вчинення конкретної дії, що впливає із цього зобов'язання.

Зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору і вимог закону, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Для того, щоб зобов'язання було виконане належним чином і у встановлений строк (термін), існують спеціальні заходи цивільно-правового впливу на боржника, що стимулюють останнього до виконання покладених на нього обов'язків, а отже забезпечують виконання зобов'язання.

Хоча виконання зобов'язання забезпечується тільки в разі, якщо це встановлено договором або законом.

Зобов'язання припиняється частково або в повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом.

Законом встановлено такі підстави припинення зобов'язань:

- 1) виконання, звичайно, якщо воно проведене належним чином;
- 2) передання відступного. Зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторіві відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами;
- 3) зарахування. Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також

вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги;

4) домовленість сторін. Сторони можуть домовитися як про те, що зобов'язання припиняється без певних наслідків для них, такі про те, що первісне зобов'язання припиняється, оскільки його замінено на нове зобов'язання між тими ж самими сторонами;

5) прощення боргу. Зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора;

6) поєднання боржника і кредитора в одній особі (наприклад, кредитор став спадкоємцем свого боржника і до нього перейшли всі права та обов'язки спадкодавця, зокрема й обов'язки за зобов'язанням між цим кредитором і боржником);

7) неможливість його виконання. Але така неможливість обов'язково має бути пов'язана з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає;

8) смерть фізичної особи. Зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним із його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. Також зобов'язання припиняється смертю кредитора у випадку, коли воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора;

9) ліквідація юридичної особи. Зобов'язання припиняється ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Якщо боржник не виконав зобов'язання або виконав його з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежно виконав), це є порушенням зобов'язання.

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;

2) зміна умов зобов'язання;

3) сплата неустойки;

4) відшкодування збитків та моральної шкоди.

Збитками є:

- втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
- доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Слід зауважити, що на вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, зокрема, шкода, завдана майну, може відшкодовуватися в натурі (передання речі того ж роду та тієї ж якості, полагодження пошкодженої речі тощо).

Моральна шкода полягає;

- у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- в душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із протиправною поведінкою стосовно неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- в душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;
- в приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Якщо інше не встановлено договором або законом, особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності). Вона є невинуватою, якщо доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. При ньому відсутність своєї вини доводить саме особа, яка порушила зобов'язання.

За певних обставин особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за таке порушення. Так, це відбувається у разі, якщо вона доведе, що відповідне порушення сталося внаслідок:

1) випадку – певної обставини, яку хоча і можна відвернути, але неможна передбачити (наприклад, особа підсковзнула і розірвала плащ іншої особи).

Проте не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів,

потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів;

2) непереборної сили – надзвичайної за певних обставин події, настання якої неможливо передбачити, а також яку неможливо відвернути (землетрус, цунамі, страйк тощо).

За загальним правилом боржник, який сплатив неустойку і відшкодував збитки, завдані порушенням зобов'язання, не звільняється від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, якщо інше не встановлено договором або законом. Однак при відмові кредитора від прийняття виконання, яке внаслідок прострочення втратило для нього інтерес, відмові його від договору або передання відступного боржник звільняється від обов'язку виконати зобов'язання в натурі.

Види цивільних зобов'язань:

1) Залежно від спрямованості:

- регулятивні зобов'язання – зобов'язання, що спрямовані на регулювання відносин між суб'єктами в нормальному (непорушеному) стані, наприклад, договірні відносин, які здійснюються без їх порушення;

- охоронні зобов'язання – зобов'язання, які спрямовані на регулювання відносин між суб'єктами в аномальному (порушеному) стані та спрямовані на їх відновлення, наприклад, деліктні зобов'язання.

2) Залежно від підстав виникнення зобов'язальних правовідносин:

- зобов'язання, що виникають з правочинів, до яких, зокрема, належать договірні зобов'язання та зобов'язання, що виникають з односторонніх правочинів;

- зобов'язання, що виникають із неправомірних дій, до яких слід відносити зобов'язання, що виникають з деліктів, кондикційні зобов'язання;

- зобов'язання, що виникають з інших юридичних фактів, які охоплюють собою зобов'язання, в основі виникнення яких лежать юридичні вчинки та події.

3) Залежно від співвідношення прав та обов'язків учасників:

- односторонні зобов'язання – в яких одну сторону наділено виключно правами стосовно іншої сторони, а іншу сторону – лише обов'язками, наприклад, за деліктними зобов'язаннями одну сторону наділено виключно правом вимагати відшкодування

завданих збитків, а інша – зобов'язана здійснити таке відшкодування;

- двосторонні (взаємні) зобов'язання – в яких кожна зі сторін наділено взаємними (кореспондуючими) правами та обов'язками щодо одна одної, наприклад, за договором купівлі-продажу кожна із сторін наділено, стосовно іншої, правами та обов'язками.

4) Залежно від характеру правових зв'язків між їх суб'єктами:

- прості – в яких сторони наділені лише по одному взаємопов'язаному праву та обов'язку, наприклад договір позики;

- складні – в яких у осіб є по декілька взаємопов'язаних прав та обов'язків, наприклад, у договорі підряду.

5) Залежно від визначення об'єкта зобов'язання:

- зобов'язання з конкретно визначеним об'єктом;

- альтернативні зобов'язання – в яких боржник повинен учинити на користь кредитора за власним вибором одну з декількох дій, які передбачено в зобов'язанні, або відмовитися від учинення однієї з передбачених дій, наприклад, за договором особа повинна або передати певну річ, або оплатити її вартість. Логічна конструкція цього виду зобов'язань опосередковується алгоритмом: або – або. Причому вважається, що боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту (ст. 539 ЦК України);

- факультативні зобов'язання – в яких боржник повинен учинити на користь кредитора конкретну дію чи відмовитися від її вчинення, а у разі невиконання цього зобов'язання – вправі замінити його іншим конкретно визначеним зобов'язанням, наприклад, за зобов'язанням особа повинна передати певну річ, а у разі невиконання цього зобов'язання особа повинна передати іншу річ. Логічна конструкція цього виду зобов'язань опосередковується алгоритмом: якщо ні – то.

6) Залежно від значимості цивільних зобов'язань:

- основні зобов'язання – які можуть існувати самостійно, наприклад, договір купівлі-продажу;

- додаткові (акцесорні) – які забезпечують належне виконання основного зобов'язання та виникають і існують лише за умови існування основного, наприклад, зобов'язання із застави, що забезпечує виконання зобов'язання за кредитом.

7) Залежно від того, наскільки їх виконання залежить від персоніфікації суб'єктів:

- неперсоніфіковані зобов'язання – в яких для виконання зобов'язання не має значення суб'єкт зобов'язання;

- фідучіарні (особистісні) зобов'язання – в яких зобов'язання повинно бути виконано конкретно особою чи перед конкретно особою, а у разі відсутності цієї особи вони не переходять у правонаступництво та припиняються, наприклад, зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

На кожній із сторін чи боржника, чи кредитора може бути декілька осіб – це називається **множинністю осіб**.

Зобов'язання з множинністю суб'єктів поділяють в свою чергу на:

- дольові зобов'язання, тобто такі, в яких кожен із кредиторів має право вимагати виконання зобов'язання, а кожен із боржників зобов'язаний виконати зобов'язання в рівній частці з іншими особами, якщо інше не встановлено договором чи актами цивільного законодавства (ст. 540 ЦК). Слід зазначити, що дольове виконання зобов'язань із множинністю осіб презюмується;

- солідарні зобов'язання, тобто такі, в яких право вимоги чи право виконання неподільні. Також виділяють солідарні активні, пасивні та змішані зобов'язання. У разі солідарної вимоги кредиторів (солідарна активна множинність) кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу в повному обсязі. Виконання боржником свого обов'язку одному із солідарних кредиторів у повному обсязі звільняє боржника від виконання решті солідарних кредиторів. Солідарний кредитор, який одержав виконання від боржника, зобов'язаний передати належне кожному з решти солідарних кредиторів у рівній частці, якщо інше не встановлено договором між ними. У разі солідарного обов'язку боржників (солідарна пасивна множинність) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконано в повному обсязі. Виконання солідарного обов'язку в повному обсязі одним із боржників припиняє обов'язок решти солідарних боржників перед кредитором. У разі змішаних солідарних зобов'язань наявні разом активні та пасивні солідарні зобов'язання. Тому застосовують правила, що стосуються кожного з цих видів.

Також потрібно зазначити, що солідарне зобов'язання виникає лише у випадках, встановлених договором або законом (ст. 541 ЦК);

- субсидіарні (додаткові) зобов'язання, тобто такі, які характеризуються наявністю основного та субсидіарного (додаткового) боржника. Якщо кредитор звернув свою вимогу до основного боржника, а той відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність (ст. 619 ЦК). Тобто субсидіарні зобов'язання мають місце лише за пасивної чи змішаної множинності. Як і солідарні зобов'язання, субсидіарні можуть виникати лише у випадках, якщо це прямо передбачено договором чи законом.

Договір це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Стаття 627 ЦК визначає свободу договору як право сторін вільно укладати договір, обирати контрагентів та визначати умови договорів з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Таким чином, свобода договору означає:

1) неприпустимість примусу вступу в договірні відносини. Учасники цивільного обороту мають право вільно, виходячи з власних інтересів, вирішувати, вступати їм у договірні відносини чи ні. Як виняток із загального правила, обов'язок вступу в договірні відносини може бути прямо встановлений актом цивільного законодавства (публічний договір – ст. 633 ЦК) або попередній договір (ст. 635 ЦК);

2) можливість вільного вибору майбутнього контрагента. Винятки з цього правила можуть встановлюватися лише законом. Наприклад, підприємець за публічним договором приймає на себе обов'язок продати майно, надати послуги тощо кожному, хто до нього звернеться (ст. 633 ЦК);

3) можливість сторін вільно визначати характер (вид, тип) договору, який вони укладають. Це означає, що сторони за своїм вибором вправі укладати як договори, передбачені цивільним законодавством, так і договори, що не передбачені цивільним законодавством, але не суперечать його загальним засадам (так звані „безіменні” або ж „неназвані” договори).

4) можливість учасників договору вільно визначати його зміст. Разом з тим принцип свободи договору логічно доповнюється вимогою обов'язковості його виконання сторонами (ст. 629 ЦК).

Класифікація договорів у цивільному праві можлива за різними підставами.

1. Залежно від моменту виникнення прав і обов'язків у сторін договору розрізняють договори консенсуальні і реальні.

Консенсуальні договори – це договори, які вважаються укладеними з моменту досягнення угоди зі всіх істотних умов у формі, необхідній за законом. До них, зокрема, належать: купівля-продаж, найом, доручення, комісія, спільна діяльність та ін.

Реальними називаються договори, в яких для виникнення прав і обов'язків недостатньо угоди, а необхідна ще й передача речі (речей). Наприклад, договір позики вважається укладеним не з моменту, коли сторони домовилися про те, що гроші будуть передані в борг, а з моменту передачі їх позичальнику.

2. Залежно від характеру розподілу прав і обов'язків між учасниками угоди договори поділяються на односторонні та взаємні або синалагматичні (у ст. 626 ЦК вони іменуються „двосторонніми” та „багатосторонніми”).

3. З урахуванням наявності або відсутності еквівалентності відносин договори поділяються на оплатні і безоплатні.

4. За ступенем юридичної завершеності можна виокремити договори остаточні та попередні.

Остаточні договори безпосередньо породжують права та обов'язки сторін щодо виконання робіт, надання послуг, передачі майна тощо. Переважне число договорів має саме такий характер.

Попередній договір таких прав та обов'язків безпосередньо не породжує. Він лише створює інший, досить своєрідний обов'язок: після закінчення певного строку (чи з настанням певного терміну) укласти передбачений ним новий договір (ст. 635 ЦК).

5. За змістом діяльності, що ними регулюється, усі договори поділяють на майнові й організаційні.

Майновими є договори, спрямовані на регулювання діяльності осіб з приводу певного майнового блага. Їх відмінною рисою є спрямованість на отримання майна або блага, що досягається виконанням зобов'язання. Специфікою організаційних договорів є те, що вони призначені створити передумови, передбачити можливості для подальшої підприємницької або іншої діяльності.

6. Залежно від значення договору для задоволення певних (приватних або суспільних) інтересів розрізняють звичайні (приватноправові) договори і договори публічні.

7.3 урахуванням значення договору для визначення кола повноправних учасників розрізняють основні договори і договори приєднання.

Основний договір є первісною і головною підставою визначення прав і обов'язків учасників зобов'язання. Значення договору приєднання полягає в тому, що його умови визначені однією зі сторін у формулярах або в інших стандартних формах і можуть бути прийняті другою стороною не інакше як шляхом приєднання до запропонованого договору в повному обсязі (ст. 634 ІДК).

8. Залежно від цілей укладення розрізняють такі групи цивільно-правових договорів:

- договори про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, постачання, контрактація, позика, міна, дарування, постачання енергоресурсів);

- договори про передачу майна у тимчасове користування (майновий найом, оренда, житловий найом, побутовий прокат, безоплатне користування майном, лізинг);

- договори про виконання робіт (побутовий підряд, підряд на капітальне будівництво, договір на виконання проектних і пошукових робіт, договір на виконання аудиторських робіт);

- договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції);

- договори про надання послуг (перевезення, страхування, доручення, комісія, зберігання, про посередницькі послуги, довічне утримання, кредитний договір);

- договори про спільну діяльність (засновницький договір, угоди про науково-технічну співпрацю).

9. Залежно від суб'єкта, що набуває права за договором, розрізняють договори на користь кредитора і договори на користь третьої особи.

Договір на користь кредитора – це звичайний, типовий цивільно-правовий договір, що ґрунтується на врахуванні інтересів учасників майбутнього зобов'язання. Договір на користь третьої особи означає, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі. Причому ця третя особа, так само як і кредитор, також має

право вимагати від боржника виконання договору (ст. 636 ЦК). Таким, наприклад, є договір страхування життя.

Зміст договору – це сукупність умов (пунктів), визначених на розсуд сторін і погоджених ними та умов, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Сторони також мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору (ст. 628 ЦК).

Залежно від їхнього юридичного значення всі договірні умови можна звести до 3 основних груп: істотні, звичайні та випадкові.

Частина 1 ст. 638 ЦК поділяє істотні умови на 4 групи:

- 1) умови про предмет;
- 2) умови, які визначені законом як істотні;
- 3) умови, які є необхідними для договорів цього виду;
- 4) умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. Випадкові умови включаються у договір на розсуд сторін.

Порядок укладання договору.

Узгодження умов договору між сторонами проходить 2 стадії: шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір, що називається офертою і прийняття пропозиції іншою стороною, що має назву акцепт. Відповідно сторона, що запропонувала укласти договір, називається оферентом, а сторона, що прийняла таку пропозицію – акцептантом.

У разі односторонньої відмови від договору в повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір вважається відповідно розірваним або зміненим.

Особливою підставою розірвання або зміни договору є істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. У цьому випадку договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання (ст. 652 ЦК).

Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінились, або щодо його

розірвання, договір може бути розірваний або змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення за всієї турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Крім того, для зміни договору необхідна наявність ще однієї із двох умов:

1) розірвання договору суперечить суспільним інтересам;

2) розірвання договору потягне для сторін (чи однієї з них) заподіяння шкоди, яка значно перевищує витрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

У разі зміни договору за взаємною згодою зобов'язання сторін змінюються відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо, а у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються з моменту досягнення домовленості про зміну або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором чи не обумовлено характером його зміни.

Загальні умови забезпечення виконання зобов'язань встановлені ст. 548 ЦК, що полягають у такому:

1) виконання зобов'язання (основного зобов'язання) забезпечується додатковим (акцесорним) зобов'язанням, якщо це передбачено договором або законом;

2) недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню;

3) визнання недійсним основного зобов'язання (вимоги) тягне недійсність додаткового (забезпечувального) зобов'язання, якщо інше не встановлено ЦК;

4) недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання.

Засоби забезпечення зобов'язань можуть бути класифіковані за різними ознаками.

1. Так, залежно від часу і способу встановлення (виникнення) вони можуть бути поділені на спеціальні та універсальні.

Спеціальні засоби забезпечення встановлюються в момент виникнення зобов'язання. У результаті кредитор і боржник заздалегідь уявляють конкретні наслідки невиконання зобов'язання. До таких засобів належать: неустойка, завдаток, застава, порука, гарантія і притримання. Вони передбачені главою 49 ЦК.

Універсальним засобом забезпечення зобов'язань є відшкодування боржником збитків, котрих зазнав кредитор внаслідок невиконання зобов'язання (ст. 623 ЦК). Особливістю його є те, що він застосовується незалежно від спеціальної домовленості сторін про це. Крім того, розмір збитків може бути визначений тільки після невиконання зобов'язань.

2. Залежно від характеру забезпечення інтересів кредитора можна розрізнити речово-правові і зобов'язально-правові засоби забезпечення зобов'язань.

Речово-правові засоби характерні тим, що інтереси кредитора забезпечуються за рахунок заздалегідь виділеного майна. Предметом забезпечення є це майно. До них належать: застава, завдаток, притримання.

Зобов'язально-правові засоби стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання шляхом створення можливості пред'явлення до нього або до третіх осіб, що виступають в договорі, зобов'язальної вимоги. До них належать: неустойка, порука, гарантія.

Застава – це вид забезпечення виконання зобов'язання, внаслідок якого кредитор-заставодержатель набуває права у разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, отримати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Відповідно до ст. 570 ЦК завдаток – це грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Договір про завдаток має оформлятися письмово. Недотримання письмової форми тягне його нікчемність (ст. 547 ЦК). При цьому призначення завдатку полягає, передусім, в тому, що він має запобігти невиконанню зобов'язання, яке ним забезпечене.

Суть права притримання полягає в тому, що кредитор, у якого знаходиться річ, призначена для передачі боржнику або особі,

вказаній боржником, у випадку невиконання боржником у термін зобов'язання з оплати цієї речі або компенсації кредитору, пов'язаних з нею витрат і інших збитків, має право утримувати її у себе доти, доки відповідне зобов'язання не буде виконане.

Згідно зі ст. 549 ЦК неустойка – це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитору в разі порушення боржником зобов'язання.

Умовами стягнення неустойки є невиконання зобов'язання і вина боржника, незалежно від наявності збитків у кредитора. Однак, якщо збитки є, то залежно від співвідношення права на стягнення неустойки з правом на відшкодування збитків розрізняють неустойку:

1) залікову – не виключає право вимагати відшкодування збитків, але тільки в тій частині, яка не покрита неустойкою;

2) виключну – закон або договір можуть передбачити стягнення тільки неустойки, але не збитків (використовується, як правило, у випадках прострочення зобов'язання);

3) штрафну (кумулятивну) – стягнення збитків у повній сумі крім неустойки;

4) альтернативну – за вибором кредитора стягується або неустойка, або збитки (ст. 624 ЦК).

За договором поруки поручитель (це може бути одна або кілька осіб) частково або у повному обсязі поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку (ст. 553 ЦК).

Отже, порука – це договір, за яким до зобов'язання основного боржника додатково приєднується зобов'язання іншої особи, що за нього ручається. У випадку неспроможності основного боржника, відповідальність несе особа, що за нього ручалася, тобто поручитель.

Гарантія полягає в тому, що банк, фінансова установа, страхова організація (гарант) поручається перед кредитором (бенефіціаром) за виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Іншими словами, гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ст. 560 ЦК).

Характерними ознаками гарантії є те, що вона:

1) має самостійний характер. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема, і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання;

2) має особливий суб'єктний склад (як гарант можуть виступати тільки банки, інші фінансові установи, страхові організації);

3) не обмежується строком пред'явлення кредитором позовних вимог до гаранта;

4) має оплати й характер;

5) є безвідкличною.

Питання для самостійної роботи:

1. Поняття видів забезпечення виконання зобов'язань.
2. Зобов'язально-правові види забезпечення виконання договірних зобов'язань.
3. Речові види забезпечення виконання зобов'язання.
4. Поняття та види припинення зобов'язань.
5. Припинення зобов'язань за волею сторін.
6. Припинення зобов'язань за обставин, що не залежать від волі сторін.
7. Поняття і значення договору.
8. Класифікація договорів.
9. Зміст договору. Істотні, звичайні і випадкові умови договору.
10. Порядок укладання, зміни та розірвання договорів.

Тестові завдання до теми:

1. Місце виконання зобов'язання встановлюється:
 - а) актами цивільного законодавства;
 - б) приписами органів місцевого самоврядування;
 - в) за місцем проживання (місцезнаходженням) боржника;
 - г) у договорі.
2. Грошове зобов'язання має бути виконане у:
 - а) доларах США;
 - б) рублях РФ;
 - в) будь-якій іноземній валюті;
 - г) гривнях.
3. У разі недостатності суми проведеного платежу для виконання грошового зобов'язання у повному обсязі в першу чергу відшкодовуються:
 - а) проценти;
 - б) неустойка;
 - в) витрати кредитора, пов'язані з одержанням виконання;
 - г) основна сума боргу.

4. Сума, що виплачується за грошовим зобов'язанням фізичній особі, пропорційно збільшується в разі:

- а) збільшення встановленого законом неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- б) збільшення встановленої законом мінімальної заробітної плати;
- в) наявності припису податкової адміністрації України;
- г) збільшення облікової ставки Національного банку України.

5. Зустрічним виконанням зобов'язання є:

- а) виконання свого обов'язку кожною із сторін;
- б) виконання свого обов'язку боржником на умовах, запропонованих кредитором;
- в) виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку;
- г) зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій.

6. Альтернативним зобов'язанням є:

- а) зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з трьох дій;
- б) виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку;
- в) зобов'язання, в якому боржник і кредитор одночасно зобов'язані вчинити одну з двох або кількох дій;
- г) зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій.

7. У разі солідарної вимоги кредиторів кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу у:

- а) повному обсязі;
- б) обсязі своєї частки заборгованості;
- в) рівних частках;
- г) частках, визначених актами цивільного законодавства.

8. У разі солідарного обов'язку боржників кредитор має право вимагати виконання обов'язку:

- а) тільки частково від усіх боржників разом;
- б) частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо;
- в) тільки в повному обсязі від усіх боржників разом;

г) тільки частково або в повному обсязі від будь-кого з боржників окремо.

9. Боржник, який виконав солідарний обов'язок:

а) має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці;

б) має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у частині їх заборгованості;

в) не має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників;

г) має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників тільки за погодженням з кредитором.

10. Вичерпний перелік видів забезпечення виконання зобов'язання має наступний вигляд:

а) порука та гарантія;

б) притримання, порука та гарантія;

в) банківська гарантія та неустойка;

г) неустойка, порука, гарантія, застава, притримання, завдаток.

Завдання. Кожному студенту надається вид договору по порядковому номеру академічного журналу для заповнення запропонованої таблиці:

Види договорів	Назва сторін	Предмет договору	Строки	Форма договору	Порядок виконання умов договору	Правові наслідки невиконання чи неналежного виконання умов договору	Інше
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Договір купівлі-продажу							
2. Договір міни							
3. Договір дарування							
4. Договір поставки							
5. Оренда							
6. Найм житлового приміщення							
7. Договір підряду							
8. Договір побутового підряду							

1	2	3	4	5	6	7	8
9. Договір перевезення							
Договір страхування							
Договір доручення							
Договір комісії							
Договір довічного утримання							
Договір кредиту							
Контрактація сільськогосподарської продукції							
Договір ренти							
Договір прокату							
Оренда земельної ділянки							
Оренда транспортного засобу							
Лізинг							
Договір позики							
Будівельний підряд							
Підряд на проектні та пошукові роботи							
Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт							
Договір транспортного експедитування							
Договір зберігання							
Договір управління майном							
Договір позики							
Договір банківського вкладу							
Договір банківського рахунка							
Факторинг							
Ліцензійний договір							
Договір комерційної концесії							
Договір про спільну діяльність							

Словник термінів до теми:

Забезпечення виконання зобов'язання – вжиття спеціальних заходів майнового характеру, які спонукають сторони до неухильного й реального виконання зобов'язань. Виконання зобов'язань може забезпечуватися, згідно з законом або договором, неустойкою (штрафом, пенєю), заставою і поручительством. Зобов'язання між громадянами або з їхньою участю можуть забезпечуватися завдатком, а зобов'язання між юридичними особами – гарантією.

Зобов'язальне право – частина цивільного права, що являє собою сукупність норм, які регулюють відносини, в яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або ж утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання.

Зобов'язання – правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо або ж утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання.

Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди – позадоговірні зобов'язання, що виникають з правопорушення. Шкода, заподіяна особі, майну громадянина або організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що шкода заподіяна не з її вини. Шкода, заподіяна в стані необхідної оборони, якщо не були перевищені її межі, відшкодуванню не підлягає. Суд має право зменшити розмір відшкодування шкоди, заподіяної громадянином, залежно від його майнового стану.

Договір – угода двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Завдаток – грошова сума, що видається однією з договірних сторін іншій стороні на підтвердження укладення договору й забезпечення його виконання.

Застава – один із засобів забезпечення зобов'язань у цивільно-правових відносинах, при якій кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання задовольнити свої вимоги з вартості заставленого майна.

Неустойка (штраф, пеня) – визначена законом або договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредиторів в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема, в разі прострочення виконання. Виступає одним із засобів забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством.

Порука – в цивільному праві спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Поручитель бере на себе зобов'язання перед кредитором іншої особи відповідати повністю або в частині за виконання нею зобов'язання.

Гарантія – один із засобів забезпечення виконання зобов'язань. Застосовується між юридичними особами. За договором гарантії організація-гарант зобов'язується перед організацією-кредитором погасити заборгованість організації-боржника, якщо та цього не зробить. Під загрозою визнання недійсним договір. Гарантія має укладатися у письмовій формі.

Тема 6. Цивільно-правова відповідальність

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Поняття цивільно-правової відповідальності.
2. Види цивільно-правової відповідальності.
3. Форми цивільно-правової відповідальності.

Під цивільно-правовою відповідальністю розуміють невідповідні наслідки майнового характеру, що настають для осіб, які допустили цивільні правопорушення. Цивільно-правова відповідальність завжди має майновий характер. Вона може виступати у формі відшкодування збитків, сплати штрафу, пені, неустойки, втрати завдатку.

За підставами виникнення вирізняють договірну та деліктну відповідальність.

Договірна відповідальність має місце, коли одна зі сторін не виконала чи неналежно виконала умови договору. Міри договірної відповідальності можуть бути передбачені як законом, так і безпосередньо договором.

Недоговірна або деліктна відповідальність впливає безпосередньо із правопорушення і за відсутності укладеного між порушником і потерпілим договором.

Особливостями цивільно-правової відповідальності є:

1) державний примус, який відрізняє юридичну відповідальність від інших видів соціальної відповідальності (наприклад, моральної);

2) крім державного примусу, який характеризує право загалом, типовими для відповідальності є несприятливі наслідки, що настають для її суб'єкта (в цивільному праві це, як правило, наслідки майнового характеру, майнові втрати, наприклад, відшкодування збитків, стягнення неустойки тощо);

3) державний і суспільний осуд порушника за порушення норм, встановлених державою, який дозволяє відмежувати відповідальність від інших випадків настання несприятливих наслідків.

Під формою цивільно-правової відповідальності розуміють форму вираження додаткових обтяжень, що покладаються на правопорушника.

Найпоширенішою формою відповідальності є відшкодування збитків. Під збитками розуміють:

1) втрати, яких особа зазнала внаслідок знищення або пошкодження її речі, а також ті витрати, до яких вона примушена у зв'язку з необхідністю відновити своє порушене право (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Наприклад, готель не отримав планового прибутку у зв'язку з тим, що змушений був ремонтувати зіпсований постояльцем номер; внаслідок несвоечасного ремонту транспортного засобу, який не вийшов на лінію, автотранспортне підприємство не отримало прибутку.

Відсутність в актах цивільного законодавства легального визначення поняття цивільної відповідальності обумовлює наявність різних підходів при дослідженні цього правового інституту. Так навіть висловлювалася думка про недоцільність розгляду цивільно-правової відповідальності як єдиної правової категорії, оскільки різні види цієї відповідальності спрямовані на досягнення різних цілей. Зокрема, договірна відповідальність спрямована на упорядкування зобов'язань, а деліктна відповідальність має за мету позбутися цивільних правопорушень. Цивільно-правова відповідальність, як і будь-яка інша багатоаспектна юридична категорія, характеризується внутрішньою єдністю та диференціацією складових елементів. Наявність

загальних рис, функцій та умов виникнення для різних видів цивільно-правової відповідальності свідчить про існування єдиного поняття „цивільно-правова відповідальність”. Отже, цивільно-правова відповідальність при всій різноманітності прояву в суспільних відносинах, що регулюються нормами цивільного права, однорідна й спирається на єдині принципи правового регулювання. Уперше в ЦК, окрім норм про відповідальність, які розміщені у різних інститутах, закріплені норми стосовно загальних заходів відповідальності за порушення суб’єктивних цивільних прав (статті 22, 23 ЦК).

Види цивільно-правової відповідальності

Єдність категорії цивільно-правової відповідальності не виключає існування певних її різновидів, що обумовлюється широтою кола цивільних відносин. Класифікація здійснюється за різними критеріями, що мають юридичне значення.

Залежно від підстав виникнення цивільних прав та обов’язків, що порушені, розрізняють договірну та недоговірну відповідальність.

Договірна відповідальність має місце при порушенні цивільного обов’язку, що виникає з укладеного сторонами договору. Порушення договірного зобов’язання може полягати у невиконанні або у неналежному виконанні стороною свого обов’язку.

Договірна відповідальність – це відповідальність за порушення існуючого між сторонами договірного зобов’язання і становить додатковий до основного, вже існуючого, юридичний обов’язок. Цей новий обов’язок приєднується до невиконаного, при цьому, як правило, не змінюючи останнього. Так, згідно з ч.І ст.622 ЦК боржник, який сплатив неустойку і відшкодував збитки, завдані порушенням зобов’язання, не звільняється від обов’язку виконати зобов’язання в натурі, якщо інше не встановлено договором або законом.

Недоговірна відповідальність – це відповідальність за порушення цивільних прав та обов’язків, що виникають не з договору, а з інших підстав (юридичних фактів). При цьому не можна ототожнювати недоговірну і деліктну відповідальність. Остання настає лише в разі завдання шкоди безпосередньо особі чи майну фізичної особи або майну юридичної особи, тобто на підставі цивільного правопорушення (делікту). Недоговірною ж є, наприклад, і відповідальність недобросовісної сторони недійсного правочину, що не заснована на вчиненні цивільного

правопорушення. Отже, недоговірна та деліктна відповідальність співвідносяться між собою як ціле та частина. Безперечно, деліктна відповідальність є найбільш поширеним різновидом недоговірної відповідальності.

Недоговірна відповідальність настає в разі порушення встановленого законом або іншим актом цивільного законодавства юридичного обов'язку, що має абсолютний характер. У абсолютних правовідносинах обов'язок особи полягає в утриманні від вчинення таких дій, що порушують суб'єктивні цивільні права та охоронювані законом інтереси інших учасників відносин. У разі ж порушення суб'єктивного цивільного права конкретного носія пасивний обов'язок трансформується у новий обов'язок, який полягає вже в здійсненні активних дій (зокрема, у відшкодуванні шкоди).

Відмінність між договірною та недоговірною відповідальністю полягає у декількох моментах. Суб'єктом договірної відповідальності є конкретно визначена особа (боржник), яка перебуває з потерпілою особою у відносних відносинах. Суб'єктом недоговірної відповідальності може бути будь-яка особа, яка порушила суб'єктивне право потерпілого, перебуваючи з ним в абсолютних відносинах. На практиці можуть мати місце випадки, коли правопорушник та потерпілий перебувають у договірних відносинах, але заподіяння шкоди однією із сторін іншій не пов'язане з виконанням цього договірного зобов'язання. За таких обставин виникає недоговірна відповідальність. Остання врегульовується переважно імперативно. Для договірної відповідальності ЦК встановлює лише загальні правила – загального чи спеціального для окремих договірних зобов'язань характеру. Вони є диспозитивними і сторони при укладенні договору мають право врегулювати питання відповідальності інакше.

Отже, форми і розмір недоговірної відповідальності встановлюються тільки законом (імперативність регулювання), а форми і розмір договірної відповідальності визначаються як законом, так і укладеним договором (диспозитивність регулювання). За домовленістю сторін у договорі може встановлюватися відповідальність за дії або бездіяльність, які у чинному законодавстві правопорушеннями не вважаються, або передбачатися інша форма відповідальності, ніж та, що закріплена у законі за певне правопорушення. Сторони також мають можливість збільшити або зменшити розмір відповідальності у порівнянні із зазначеним у законі, якщо в ньому це прямо не забороняється.

Зокрема, спеціальне правило про неможливість зміни (у тому числі й обмеження розміру відповідальності) встановлено для договорів приєднання (ст. 634 ЦК).

Вважається, що недоговорна відповідальність є більш суворою, ніж договорна. Ця суворість обумовлюється такими чинниками, як імперативне врегулювання її умов, розміру та форм.

Залежно від розміру, цивільно-правова відповідальність може бути повною, обмеженою та кратною (збільшеною).

Повна відповідальність полягає у відшкодуванні (компенсації) шкоди, завданої правопорушенням у еквівалентному (рівному) розмірі. Зокрема, збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі (ч. 3 ст. 22 ЦК). Наявність і розмір збитків, завданих правопорушенням, доказується потерпілою особою. Так, при визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті особою щодо їх одержання.

Повна відповідальність проявляється і у компенсації моральної шкоди (ст. 23 ЦК).

Повна відповідальність при порушенні договірних зобов'язань включає також сплату неустойки у випадках, якщо така міра відповідальності за порушення зобов'язання встановлена договором або актом цивільного законодавства (ст. 624 ЦК).

В окремих випадках законодавець встановлює винятки із загального принципу повної відповідальності, а саме-допускає обмежену відповідальність.

Обмежена відповідальність передбачає встановлення меж розміру збитків, які підлягають відшкодуванню. У таких випадках розмір завданої правопорушенням шкоди перевищує розмір відшкодування. Обмеження розміру відповідальності може бути обумовлено певним видом діяльності особи (ч. 2 ст. 924 ЦК, ст. 113 Статуту залізниць України (далі – СЗУ)), поведінкою кредитора (ст. 616 ЦК) або потерпілої особи (ч. 2 ст. 1193 ЦК), майновим станом фізичної особи, яка завдала шкоду (ч. 4 ст. 1193 ЦК) тощо.

Обмежена відповідальність може встановлюватися законом, договором або рішенням суду. При цьому не може обмежуватися (або скасовуватися) відповідальність за умисне порушення зобов'язань.

Якщо ж таке обмеження встановлене правочином, то він, відповідно до ч. 3 ст. 614 ЦК, є нікчемним.

Цивільно-правова відповідальність може обмежуватися розміром фактичної шкоди, заподіяної майну, вартістю втраченого майна, розміром виключної неустойки.

Сутність кратної відповідальності полягає в обов'язку сплати збитків у більшому розмірі, ніж розмір завданої майнової шкоди. Обчислення розміру стягнення здійснюється шляхом визначення завданих збитків та їх кратним помноженням. Згідно зі статтями 230, 231 ЦК, у разі вчинення правочину під впливом обману або насильства, винна сторона відшкодовує іншій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду. Кратний розмір відповідальності може встановлюватися і домовленістю сторін.

При множинності суб'єктного складу, у разі порушення зобов'язання, має місце часткова або солідарна відповідальність. При цьому вид відповідальності залежить від її розподілу між співборжниками.

За загальним правилом відповідальність співборжників перед кредитором є частковою (ст. 540 ЦК), тобто окрема відповідальність кожного з них у певній частині, визначеній договором або законом. При цьому припускається, що розмір відповідальності кожного є рівним, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту.

Солідарна відповідальність виникає лише у випадках, встановлених договором або законом, зокрема, у разі неподільності предмета зобов'язання.

Солідарна відповідальність ґрунтується на принципі „один за всіх”, що означає її нероздільність між солідарними боржниками (ст. 543 ЦК). Цей вид відповідальності є більш сприятливим для кредитора, оскільки він може задовольнити свої вимоги відразу від одного боржника, наприклад, найбільш платоспроможного. При цьому солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі, незважаючи навіть на те, що один із них виконав певну частину вимог кредитора. Солідарна відповідальність, зокрема, має місце в учасників повного товариства між собою за зобов'язаннями цього товариства (ст. 124 ЦК), осіб, які спільно завдали шкоду (ст. 1190 ЦК), та в інших випадках.

У разі виникнення відповідальності у третіх осіб, які не є учасниками зобов'язання, має місце субсидіарна відповідальність. Субсидіарна відповідальність має додатковий, стосовно

відповідальності правопорушника, характер. Отже, реалізація субсидіарної відповідальності здійснюється „почергово”. При цьому вимоги мають бути висунуті насамперед до боржника і лише у разі неотримання від нього їх задоволення повністю або частково -до особи, яка несе додаткову (субсидіарну) відповідальність. Субсидіарною є відповідальність учасників товариства з додатковою відповідальністю за зобов’язаннями товариства (ст. 151 ЦК), відповідальність батьків (усиновлювачів) або піклувальника за шкоду, завдану неповнолітніми особами (ст. 33 ЦК) та ін. При виконанні вимоги кредитора у субсидіарного боржника, як правило, не виникає права зворотної вимоги до основного боржника.

Окремий різновид цивільно-правової відповідальності – відповідальність у порядку регресу, яка має місце, наприклад, після виконання солідарного обов’язку одним із співборжників (статті 544, 1191 ЦК). За таких умов він набуває право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом. При цьому власна сплачена частка боргу такої особи не враховується.

Існують й інші класифікації цивільно-правової відповідальності за різними критеріями.

Форма цивільно-правової відповідальності- це засіб вираження додаткових майнових обтяжень, що покладаються на правопорушника.

Цивільне законодавство встановлює різні форми відповідальності. До них, зокрема, належать: відшкодування збитків (ст. 22 ЦК); компенсація моральної шкоди (ст. 23 ЦК); сплата неустойки (ст. 624 ЦК); втрата завдатку (ст. 571 ЦК) та ін.

Усі форми цивільної відповідальності поділяються на загальні і спеціальні. Відшкодування збитків є загальною формою цивільно-правової відповідальності, оскільки ця форма є найбільш поширеним, суттєвим та, разом з тим, універсальним способом захисту порушених прав. На відміну від спеціальних форм цивільно-правової відповідальності – сплати неустойки та втрати завдатку, які застосовуються лише у спеціально передбачених договором або законом випадках для відповідного виду цивільних правопорушень, стягнення збитків застосовується в усіх, за незначними винятками, випадках порушення особою наявного суб’єктивного цивільного обов’язку та незалежно від спеціального застереження в договорі чи в законі. Загальною формою відповідальності у цивільному праві є також компенсація моральної шкоди.

Питання для самостійної роботи:

1. Вказати види цивільно-правової відповідальності.
2. Пояснити їх зміст.
3. Чим обмежується цивільно-правова відповідальність?
4. Назвати відмінність між договірною та недоговірною відповідальністю.
5. Дати визначення поняттю цивільно-правова відповідальність.
6. Що таке форма цивільно-правової відповідальності? Як, та на що вона поділяється?

Словник термінів до теми:

Цивільно-правова відповідальність – застосування до правопорушника у випадку здійснення ним протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правового обов'язків майнового характеру (санкцій).

Строк – певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення.

Термін – певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення.

Позовна давність – строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Особисте немайнове право – міра можливої поведінки уповноваженої особи щодо невіддільних від її особистості абсолютних благ немайнового характеру, які позбавлені економічного змісту і надають людині можливість за своїм розсудом, без втручання інших осіб, визначити свою поведінку в сфері особистого життя.

Кредит 3. Сімейне право

Тема 7. Сімейне право України

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Поняття, предмет та метод сімейного права України.
2. Сімейні правовідносини: ознаки та особливості правового регулювання.
3. Захист сімейних прав та інтересів.

Сімейне право – це сукупність правових норм і принципів, які регулюють та охороняють особисті й пов'язані з ними майнові відносини фізичних осіб, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї. Тобто, це право регулює відносини між подружжям щодо порядку укладення шлюбу, особистих і майнових відносин між ними, порядку та умов припинення шлюбу, відносин між батьками й дітьми, іншими родичами. Крім того, сімейне право України регулює та охороняє відносини усиновлення (удочеріння), опіки й піклування тощо.

Предмет сімейного права складають: а) відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом; б) особисті та майнові відносини між членами сім'ї; в) особисті та майнові відносини між іншими родичами; г) відносини, які виникають у зв'язку із влаштуванням дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Сімейне право як система правових норм володіє і своїм методом регулювання сімейних відносин. Оскільки відносини у сім'ї мають в основному особистий характер, то держава має право впливати на них дуже обережно.

Метод сімейного права – це сукупність способів і прийомів регулювання відносин, що складають предмет сімейного права.

Метод сімейного права характеризують як диспозитивний, тобто метод рівності учасників сімейних правовідносин. Більшість правовідносин виникають за згодою учасників (вступ у шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення дитини, укладення шлюбного договору). Деякі відносини виникають поза волею учасників (сплата аліментів, позбавлення батьківських прав).

Диспозитивний метод правового регулювання (інакше званий договірним, автономним методом, методом узгодження) – спосіб регулювання відносин між учасниками, які є рівноправними

сторонами. Диспозитивний метод надає суб'єктам правовідносин визначати зміст своїх прав і обов'язків на свій розсуд у рамках закону.

Імперативний метод правового регулювання (владний) – спосіб владного впливу на учасників суспільних відносин, врегульованих нормами права. Даним методом жорстко регулюється поведінка суб'єктів правовідносин.

Сімейні правовідносини відрізняються за своїм характером та мають ряд особливостей:

1. Сімейно-правові взаємовідносини характерні своїми джерелами.

Якщо цивільні правовідносини виникають, як правило, з договорів, то шлюбно-сімейні відносини виникають зі спорідненості, шлюбу, усиновлення і всі майнові відносини впливають з особистих. Ці правовідносини пов'язують не сторонніх, а близьких осіб – родичів, подружжя.

2. В першу чергу, сімейні правовідносини – це особисті немайнові і лише в другу чергу вони є майновими. Майнові правовідносини впливають з особистих.

3. Сімейні права та сімейні обов'язки не можна відчужувати, передавати, купувати, продавати чи дарувати. Причому не тільки особисті, але й майнові. Не можна, наприклад, передати право на одержання аліментів або ж на виховання дітей. А в цивільному праві майже всі майнові відносини легко передаються. Наприклад, право на одержання спадщини.

4. Сімейні правовідносини регулюються окремим Сімейним кодексом України.

5. Процес розгляду сімейних справ відрізняється від цивільних справ та й виконання рішень також суттєво відрізняється. По справах про передачу дитини на виховання другому з подружжя не можна так легко виконати рішення, як рішення про відібрання годинника.

6. Сімейно-шлюбні взаємовідносини в Україні у багатьох випадках регулюються нормами моралі, а не тільки правовими нормами. Такий підхід характерний тільки для сімейного права.

Все це дає підстави розглядати сімейну галузь права як специфічну, самостійну, що має об'єктом особисті та майнові відносини, які виникають на ґрунті шлюбу, родинності та усиновлення.

Особа має право на захист свого сімейного права в разі його порушення, невизнання або оспорування. Суб'єктивне сімейне

право на захист – це законодавчо забезпечена можливість уповноваженої особи використовувати правоохоронні засоби для відновлення свого порушеного права або його визнання.

Існують дві основні форми захисту сімейних прав: юрисдикційна та не-юрисдикційна (самозахист).

Юрисдикційна форма захисту – це діяльність уповноважених державою органів щодо захисту сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин. До органів, які здійснюють такий захист, належать: суд, органи опіки та піклування, нотаріус та прокурор.

Неюрисдикційна форма захисту сімейних прав – це дії фактичного характеру, які учасник сімейних відносин вчиняє для захисту свого права та інтересу або права та інтересу іншої особи без звернення до відповідних юрисдикційних органів. У СК є спеціальна вказівка на те, що батьки мають право на самозахист своєї дитини (ч. 1 ст. 154 СК). Якщо, на думку батьків, дитині загрожує небезпека, вони можуть здійснити певні фактичні дії, спрямовані на її захист: змінити місце проживання дитини, припинити її спілкування з певною особою, здійснити конкретні заходи щодо охорони дитини на вулиці, під час її повернення додому тощо. Як правильно зазначає З. В. Ромовська, у разі викрадення дитини, батьки мають право на її відібрання за допомогою сили, якщо при цьому не будуть здійснені дії, заборонені законом. Якщо при цьому буде завдано майнової шкоди особі, яка викрала дитину, питання має вирішуватися шляхом застосування норм ЦК.

Немає підстав відкидати можливість застосування в процесі самозахисту сімейних прав і деяких способів, які передбачені Цивільним кодексом України, зокрема, необхідної оборони (ст. 1169 ЦК), притримання речі (ст. 594-597 ЦК), односторонньої відмови від зобов'язання (ст. 615 ЦК).

Питання для самостійної роботи:

1. Сутність, поняття та функції сім'ї.
2. Соціальні регулятори сімейних відносин.
3. Зміст сімейних правовідносин.
4. Санкції у структурі сімейних правовідносин.
5. Загальні положення про шлюб.
6. Умови вступу в шлюб.
7. Співвідношення понять „шлюб” та „сім'я”.

Пропоновані теми рефератів:

1. Історія становлення сімейного законодавства України.
2. Правовий режим майна чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
3. Шлюбний договір.
4. Поняття та ознаки особистих немайнових прав батьків.
5. Поняття та зміст аліментних зобов'язань.
6. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна.
7. Поняття, правова сутність та мета встановлення опіки та піклування.
8. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків сімейного характеру між дідом (бабою) та внуками, між братами і сестрами, мачухою (вітчимом) і пасинком (падчерицею).
9. Особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин нормами міжнародного приватного права.
10. Особисті немайнові права та майнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
11. Підстави, порядок та правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
12. Виникнення зобов'язань по утриманню повнолітніми синами, дочками батьків.
13. Підстави, порядок та правові наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав.
14. Походження дитини як підстава виникнення правовідносин між батьками та дітьми. Правила реєстрації народження дитини.
15. Співвідношення понять „аліменти” та „утримання”.
16. Особисті немайнові правовідносини подружжя.
17. Момент припинення шлюбу. Правове значення реєстрації розірвання шлюбу.
18. Конкубінат: історія та сучасність.

Задача.

$A - (B + V) : (Г + Г') + Д = (Ж + З) : Й + К$, де

А – місце проживання дитини, яка досягла А років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.

В – опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла В років.

В – піклування встановлюється над дитиною до В років.

Г – дружина (чоловік), з якою проживає дитина, має право на утримання від чоловіка (дружини) – батька (матері) дитини до досягнення дитиною Г років.

Г – суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу Г (місяців) від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Д – дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як Д (років) на обліку у Центрі з усиновлення дітей.

Ж – особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею Ж років на одержання інформації щодо свого усиновлення.

З – якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла З років, визначається нею самою.

Й – якщо усиновлюється дитина, яка не досягла Й років, службові особи при виявленні її згоди на усиновлення зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення таємниці усиновлення від самої дитини.

К – батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше К (місяців) від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Тестові завдання до теми:

1. Правовий статус дитини відповідно до Сімейного кодексу України має особа до досягнення нею:

- 1) 11 років
- 2) 14 років
- 3) 16 років
- 4) 18 років

2. Сімейний кодекс України регулює сімейні відносини між:

1) матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання

- 2) тіткою, дядьком та племінницею, племінником
- 3) бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками
- 4) двоюрідними братами та сестрами

3. Якщо особа визнана недієздатною, її сімейний обов'язок особистого немайнового характеру:

- 1) припиняється у зв'язку з неможливістю його виконання
- 2) не припиняється і особа вважається такою, що ухиляється від його виконання

- 3) виконує опікун
- 4) виконує прокурор
4. Право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу має кожен учасник сімейних відносин, який досяг:
 - 1) 11 років
 - 2) 14 років
 - 3) 16 років
 - 4) 18 років
5. Участь органу опіки та піклування не є обов'язковою при розгляді судом спорів щодо:
 - 1) участі одного з батьків у вихованні дитини
 - 2) відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду
 - 3) управління батьками майном дитини
 - 4) оспорювання батьківства, материнства особи, яка за рішенням суду сплачує аліменти на дитину
6. За загальним правилом до вимог, що впливають із сімейних відносин:
 - 1) не застосовується позовна давність
 - 2) застосовується позовна давність в один рік
 - 3) застосовується позовна давність у три роки
 - 4) застосовується позовна давність у десять років
7. Право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною може бути надане за рішенням:
 - 1) Міністерства юстиції України
 - 2) органу опіки та піклування
 - 3) суду
 - 4) керівника органу державної реєстрації актів цивільного стану
8. Якщо один із подружжя, в тому числі і працездатний, проживає з дитиною-інвалідом, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею, він:
 - 1) не має права на утримання від другого з подружжя
 - 2) має право на утримання за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу
 - 3) має право на утримання за умови, що з урахуванням матеріального становища він дійсно потребує матеріальної допомоги

4) має право на утримання незалежно від того, чи другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу

9. Батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо:

1) вони позбавлені батьківських прав

2) дитина перебуває у спеціалізованому закладі на повному державному утриманні

3) у батьків –платників аліментів, є інші діти чи непрацездатні члени сім'ї

4) дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і повністю забезпечує її потреби

10. Майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо):

1) є власністю дитини

2) є спільною сумісною власністю батьків

3) є спільною сумісною власністю батьків та дитини

4) належить дитині на праві користування

Словник термінів до теми:

Сімейне право – це сукупність правових норм, які регулюють особисті немайнові та такі, що ґрунтуються на них, майнові відносини людей, які виникають на основі шлюбу, сім'ї, рідства, усиновлення, прийняття дітей на виховання.

Сім'я – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Недійсність шлюбу – це форма відмови держави від визнання укладеного шлюбу як юридично значущого акту, виражена в рішенні суду, винесеному в порядку цивільного судочинства у зв'язку з порушенням встановлених законом умов укладання шлюбу, що є за своєю суттю заходом захисту.

Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Немайнові права та обов'язки батьків і дітей.
2. Права батьків і дітей на майно.
3. Аліментні зобов'язання.

Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Мати, батько дитини, які перебувають у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я.

Батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Невиконання цього обов'язку є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Батьки зобов'язані поважати дитину. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.

Батьки мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам.

Батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства.

Питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той з батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати

участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той з батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору, зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому з батьків.

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;

3) жорстоко поведуться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки кримінального правопорушення, він письмово повідомляє про це орган досудового розслідування, який в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, розпочинає досудове розслідування.

Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини.

Особа, позбавлена батьківських прав:

1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;

2) перестає бути законним представником дитини;

3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;

4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;

5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);

6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна. При вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом.

Майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини.

При вчиненні одним із батьків правочинів щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє за згодою другого з батьків. Другий з батьків має право звернутися до суду з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі дрібного побутового.

На вчинення одним із батьків правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути письмова нотаріально засвідчена згода другого з батьків.

Якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, правочини, зазначені в абзаці другому цієї частини, можуть бути вчинені без його згоди.

Аліменти, одержані на дитину, є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, і мають використовуватися за цільовим призначенням.

Неповнолітня дитина має право брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання.

У разі смерті того з батьків, з ким проживала дитина, аліменти є власністю дитини.

Опікун розпоряджається аліментами, які одержані для утримання малолітньої дитини.

Неповнолітня дитина має право на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними відповідно до Цивільного кодексу України.

Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними.

За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі.

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

При визначенні розміру аліментів суд враховує:

- 1) стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- 2) стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;
- 3) наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина;
- 4) інші обставини, що мають істотне значення.

Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку,

Якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий дохід, частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення, суд за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

Розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, підлягає індексації відповідно до закону.

Якщо розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, менше мінімального розміру, то дитині призначається відповідно до закону державна допомога в розмірі різниці між визначеним розміром аліментів і 30 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Відповідно до Закону України „Про виконавче провадження” із змінами внесеними згідно із Законами № 2269-VIII від 18.01.2018

„Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів” посилюється відповідальність у разі неналежної сплати аліментів.

Внесені зміни до Закону України „Про виконавче провадження” передбачають також, що за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець виносить вмотивовані постанови про:

- тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України;

- тимчасове обмеження боржника у праві керування транспортними засобами;

- тимчасове обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та вихолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;

- тимчасове обмеження боржника у праві полювання.

При цьому визначається ряд застережень, коли тимчасове обмеження боржника у праві керувати транспортними засобами не може бути застосовано, зокрема, у разі:

- якщо встановлення такого обмеження позбавляє боржника основного законного джерела засобів для існування;

- використання боржником транспортного засобу у зв'язку з інвалідністю чи перебуванням на утриманні боржника особи з інвалідністю I, II групи, визнаної в установленому порядку, або дитини з інвалідністю;

- проходження боржником строкової військової служби, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або якщо боржник проходить військову службу та виконує бойові завдання військової служби у бойовій обстановці чи в районі проведення антитерористичної операції;

- розстрочення або відстрочення сплати заборгованості за аліментами у порядку, встановленому законом.

Порушення обмеження боржника у праві керування транспортним засобом тягне за собою накладення адміністративного

стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами на строк від трьох до шести місяців.

Щодо інших обмежувальних заходів, які можуть застосовуватися виконавцем щодо несумлінного боржника по аліментах, то таких немає.

Відповідно до статті 164 КК України встановлено кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Санкція статті передбачає громадські роботи на строк від 80 до 120 годин або арешт на строк до трьох місяців, або обмеження волі на строк до двох років.

Відповідно до статті 165 КК України, злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків карається штрафом від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від 80 до 120 годин, або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.

При цьому під злісним ухиленням від сплати аліментів на дітей або непрацездатних батьків слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці, виконавець роз'яснює стягувачу право на звернення до органів досудового розслідування із заявою (повідомленням) про вчинене кримінальне правопорушення боржником, що полягає в ухиленні від сплати аліментів.

Питання для самостійної роботи:

1. Визначення походження дитини за Сімейним кодексом України.
2. Встановлення батьківства та материнства.
3. Особисті немайнові права дитини.
4. Особисті немайнові права та обов'язки батьків щодо дитини.
5. Обов'язок батька та матері утримувати дитину.
6. Особисті відносини між батьками та повнолітніми дітьми.

Тестові завдання до теми:

1. Особи, позбавлені батьківських прав не можуть бути...
 - а) усиновителями;
 - б) опікунами та піклувальниками;
 - в) прийомними батьками;
 - г) усиновителями, опікунами та піклувальниками, прийомними батьками.
2. Особи, позбавлені батьківських прав, втрачають право на...
 - а) особисте виховання дитини (дітей), на спілкування з ними при роздільному проживанні;
 - б) особисте виховання дитини;
 - в) захист прав та інтересів дитини, щодо якої відбулося позбавлення прав;
 - г) спілкування з дитиною при роздільному з нею проживанні;
 - д) особисте виховання дитини (дітей), на захист прав та інтересів дитини, на спілкування з дитиною при роздільному з нею проживанні.
3. Без згоди дружини порушення справи про розірвання шлюбу та протягом одного року після народження дитини...
 - а) дозволяється;
 - б) забороняється;
 - в) допускається.
4. Повнолітні діти від сплати аліментів батькам, обмеженим в батьківських правах...
 - а) звільняються, тільки за рішенням суду;
 - б) не звільняються;
 - в) звільняються.
5. З ким із розлучених батьків будуть жити неповнолітні діти після розлучення в певних випадках зобов'язаний визначити...
 - а) судовий орган;
 - б) орган опіки та піклування;
 - в) адміністративний орган.
6. Шлюбний договір може бути визнаний недійсним...
 - а) за заявою одного з подружжя;
 - б) в адміністративному порядку;
 - в) тільки в судовому порядку.
7. Право на спілкування з дитиною мають...
 - а) тільки батьки;
 - б) батьки, брати і сестри, бабусі і дідусі;
 - в) батьки, брати і сестри, бабусі і дідусі, а також близькі та інші;

г) родичі, в числі яких можуть бути особи і віддаленого ступеня споріднення.

8. Шлюб припиняється...

а) внаслідок смерті одного з подружжя;

б) шляхом подання заяви про розірвання шлюбу обома сторонами шлюбу;

в) за заявою однієї із сторін шлюбу.

9. Ознаки сім'ї:

а) спільне проживання членів сім'ї;

б) наявність взаємних прав та обов'язків;

в) особисті постійні контакти.

10. Походження дитини встановлюється:

а) органом запису актів громадянського стану на підставі довідки, яка видається медичним закладом;

б) медичним закладом самостійно;

в) судовими органами;

г) органами опіки та піклування.

Тема 9. Права та обов'язки подружжя

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Поняття та ознаки шлюбу.
2. Умови вступу в шлюб.
3. Немайнові права та обов'язки подружжя.
4. Права подружжя на майно.
5. Шлюбний договір.

Відповідно до ст. 21 СК України шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Таке визначення не розкриває повною мірою зміст цього поняття, але дає його лише в тих межах, у яких відносини шлюбу піддаються регламентації сімейно-правовими нормами.

В юридичній літературі зустрічаються визначення, які вміщують основні ознаки шлюбу, наприклад, такий, що укладається в установленому порядку з дотриманням вимог закону добровільний і рівноправний союз вільних жінки і чоловіка, спрямований на створення сім'ї, і що породжує у них взаємні права та обов'язки. Деякі автори підходять до визначення шлюбу як

договору. Але, на нашу думку, шлюб не містить всіх необхідних ознак договору і має свої специфічні ознаки, непридатності договору.

Ознаками шлюбу є:

- 1) добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох з подружжя (ст. 24 СК);
- 2) досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, що вступають в шлюб (ст. 22 СК);
- 3) реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом;
- 4) спрямованість на утворення особистого сімейного союзу чоловіка і жінки.

Інша справа – шлюбний договір, яким особи, що вступають в шлюб чи подружжя в період шлюбу врегульовують відповідні майнові відносини на час шлюбу. У даному випадку шлюбному договору придатності майже всі ознаки цивільно-правового договору.

Умови вступу в шлюб – це ті умови, дотримання яких необхідне для правозгідності шлюбу. Правозгідним, відповідно до ст. 37 СК є шлюб, який укладено з дотриманням вимог закону. До випадків неправозгідності шлюбу відносяться: визнання шлюбу недійсним у судовому порядку, а також недійсність шлюбу з підстав, передбачених пунктами 1-3 ст. 39 СК, та подальше анулювання актового запису про шлюб органом РАЦСу.

Відповідно до Сімейного кодексу умовами вступу в шлюб є:

- 1) взаємна вільна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, тобто шлюб має бути добровільним;
- 2) досягнення особами, що бажають вступити в шлюб, на день реєстрації шлюбу шлюбного віку.

СК закріплює **право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності**. Індивідуальність особи – це неповторна своєрідність людини.

У СК закріплено також **право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток**.

Важливим особистим правом кожного з подружжя є **право чоловіка та дружини на зміну прізвища**.

Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї має принципове і, разом із тим, значиме практичне значення. В ст. 54 СК закріплений принцип рівності подружжя при вирішенні найважливіших питань життя сім'ї. Правове регулювання особистих немайнових відносин подружжя засноване на закріпленому в ст. 24 Конституції України

принципі рівності в сімейних відносинах. Кожен із подружжя наділяється однаковими особистими правами та обов'язками, користується рівними можливостями в здійсненні своїх прав.

Право дружини та чоловіка на особисту свободу. Виходячи із змісту ст. 56 СК під правом на особисту свободу закон розуміє право на вибір кожним із подружжя місця свого проживання; право вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства щодо підтримання шлюбних відносин; право на припинення шлюбних відносин. Кожен із подружжя однаково вільний у вирішенні питань, що стосуються його особисто. Як чоловік, так і дружина самі визначають порядок свого життя відповідно до своїх бажань, прагнень, схильностей.

Право на вибір місця проживання. Дружина та чоловік мають право **вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.** Для визначення природи цього особистого немайнового права подружжя великого значення набувають особливості права кожного з подружжя на припинення шлюбних відносин.

Подружжя має право на **припинення шлюбних відносин.** Йдеться про свободу в сфері особливий – особистій свободі, яка, по суті, не обмежена конкретними правовими нормами. Примушування до припинення шлюбних відносин або до їх збереження, у тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на особисту свободу і може мати наслідки, встановлені законом (ч. 4 ст. 56 СК).

Особисті немайнові права подружжя не вичерпуються лише правами, переліченими у гл. 6 СК. До особистих немайнових прав належать також інші права подружжя, передбачені сімейним законодавством. Це, перш за все, право на поновлення шлюбу після його розірвання (ст. 117 СК), права, пов'язані з визначенням походження дитини при штучному заплідненні та імплантації зародка (статті 123, 124 СК) та усиновленням (ст. 220 СК).

Досі мова йшла про особисті немайнові права подружжя. Аналогічні за змістом і їх **обов'язки немайнового характеру.** Вони полягають у тому, що кожен з подружжя зобов'язаний не заважати іншому з подружжя здійснювати права на материнство, батьківство, повагу до своєї індивідуальності, здобуття освіти, прояв своїх здібностей, вибір місця проживання тощо.

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.

Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності.

Договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він нотаріально посвідчений, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка.

Дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя лише після її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування майном.

Дружина, чоловік мають право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної власності подружжя до її визначення та виділу в натурі.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

Дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного.

Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.

Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи.

Один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.

Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.

Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Особа має право на утримання і тоді, коли вона стала інвалідом після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо її інвалідність була результатом протиправної поведінки щодо неї колишнього чоловіка, колишньої дружини під час шлюбу.

Якщо на момент розірвання шлюбу жінці, чоловікові до досягнення встановленого законом пенсійного віку залишилося не більш як п'ять років, вона, він матимуть право на утримання після досягнення цього пенсійного віку, за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менш як десять років.

Якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, один із подружжя не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду, він має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу і тоді, якщо є працездатним, за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Право на утримання у цьому випадку триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.

Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми.

Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу.

Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення.

У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків.

У шлюбному договорі може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу.

Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається.

Шлюбний договір може бути змінено подружжям. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчується.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Питання для самостійної роботи:

1. Одношлюбність.
2. Добровільність шлюбу.
3. Недійсність шлюбу.
4. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

Тестові завдання до теми:

1. Особисті права подружжя...
 - а) невіддільні і невідчужувані з волі їхніх власників;
 - б) не можуть бути предметом ніяких угод;
 - в) не мають грошового еквівалента;
 - г) невіддільні і невідчужувані з волі їхніх власників, не можуть бути предметом ніяких угод і не мають грошового еквівалента.
2. Походження дитини встановлюється...
 - а) органом запису актів громадянського стану на підставі довідки, яка видається медичним закладом;
 - б) медичним закладом самостійно;
 - в) судовими органами;
 - г) органами опіки та піклування.

3. Якщо батько, зобов'язаний сплачувати аліменти, має нерегулярний, змінюваний заробіток і (або) інший дохід стягнення аліментів на неповнолітніх дітей...

- а) проводиться тільки у твердій грошовій сумі;
- б) у твердій грошовій сумі допускається;
- в) у твердій грошовій сумі не допускається.

4. Вчинення запису усиновителя як батьків...

- а) можливе без згоди дитини;
- б) можливе лише за згодою дитини;
- в) неможливе.

5. Поновлення в батьківських правах щодо дитини, яка досягла віку десяти років...

- а) можливе без його згоди;
- б) можливе тільки за його згодою;
- в) неможливе;
- г) можливе за згодою її опікуна.

6. У разі порушення умов укладання шлюбу виникають підстави для...

- а) штрафу;
- б) розлучення;
- в) визнання шлюбу недійсним;
- г) розірвання шлюбу.

7. Категорія осіб, що не мають права розраховувати на отримання аліментів від своїх повнолітніх дітей – ті, хто...

- а) був обмежений у батьківських правах;
- б) був позбавлений батьківських прав;
- в) не проживав спільно з дітьми;
- г) був обмежений у батьківських правах, був позбавлений батьківських прав, не проживав спільно з дітьми.

8. Питання, що вирішуються при розлученні:

а) з ким житимуть діти, хто і в яких розмірах буде виплачувати аліменти, як розділити спільне майно;

б) з ким житимуть діти, хто і в яких розмірах буде виплачувати аліменти;

в) з ким житимуть діти, як розділити спільне майно подружжя;

г) хто і в яких розмірах буде виплачувати аліменти, як розділити спільне майно.

9. Шлюб між усиновителями і усиновленими...

- а) допускається;
- б) забороняється;

в) дозволяється.

10. Ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому у встановленому законному порядку права та обов'язки...

а) батька;

б) матері;

в) дитини;

г) матері, батька і дитини.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Тема 1. Загальні положення цивільного права України

1. Цивільне право як наука і правова дисципліна.
2. Співвідношення понять „цивільно-правові нормативні акти”, „цивільне законодавство” і „акти, які містять норми цивільного права”.
3. Співвідношення понять „система цивільного права” і „система цивільного законодавства”.
4. Свобода договору як принцип цивільного права.
5. Свобода підприємницької діяльності як принцип цивільного права.
6. Диспозитивний метод цивільного права.

Тема 2. Цивільно-правові відносини

1. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.
2. Поняття правоздатності. Поняття та види дієздатності.
3. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.
4. Держава та територіальні громади як суб'єкти цивільних правовідносин.
5. Об'єкти цивільних правовідносин та їх класифікація згідно законодавства України.

Тема 3. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

1. Правомірні дії як юридичні факти: загальна характеристика.
2. Абсолютні та відносні цивільні правовідносини.
3. Зміст цивільних правовідносин, його складові елементи.

Тема 4. Правочини

1. Поняття та ознаки правочину.
2. Види правочинів.
3. Умови чинності правочинів.
4. Форма правочинів. Способи волевиявлення.
5. Недійсність правочину.
6. Види недійсних правочинів.
7. Правові наслідки недійсності правочину.
8. Момент недійсності правочину.

Тема 5. Зобов'язальне право

1. Поняття видів забезпечення виконання зобов'язань.
1. Зобов'язально-правові види забезпечення виконання договірних зобов'язань.
2. Речові види забезпечення виконання зобов'язання.
3. Поняття та види припинення зобов'язань.
4. Припинення зобов'язань за волею сторін.
5. Припинення зобов'язань за обставин, що не залежать від волі сторін.
6. Поняття і значення договору.
7. Класифікація договорів.
8. Зміст договору. Істотні, звичайні і випадкові умови договору.
9. Порядок укладання, зміни та розірвання договорів.

Тема 6. Цивільно-правова відповідальність

1. Вказати види цивільно-правової відповідальності.
2. Пояснити їх зміст.
3. Чим обмежується цивільно-правова відповідальність?
4. Назвати відмінність між договірною та недоговірною відповідальністю.
5. Дати визначення поняттю цивільно-правова відповідальність.
6. Що таке форма цивільно-правової відповідальності? Як, та на що вона поділяється?

Тема 7. Сімейне право України

1. Сутність, поняття та функції сім'ї.
2. Соціальні регулятори сімейних відносин.
3. Зміст сімейних правовідносин.
4. Санкції у структурі сімейних правовідносин.
5. Загальні положення про шлюб.
6. Умови вступу в шлюб.
7. Співвідношення понять „шлюб” та „сім'я”.

Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей

1. Визначення походження дитини за Сімейним кодексом України.
2. Встановлення батьківства та материнства.
3. Особисті немайнові права дитини.
4. Особисті немайнові права та обов'язки батьків щодо дитини.
5. Обов'язок батька та матері утримувати дитину.
6. Особисті відносини між батьками та повнолітніми дітьми.

Тема 9. Права та обов'язки подружжя

1. Одношлюбність.
2. Добровільність шлюбу.
3. Недійсність шлюбу.
4. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __1__

1. Тема заняття: Загальна характеристика Цивільного права України.

2. Мета проведення заняття: розширити знання в сфері Цивільного права України, систематизувати понятійний апарат, поглибити сутність категорій право, цивільне право та основний категорійний апарат.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: поняття, предмет, метод і систему Цивільного права України, розкривати джерела Цивільного права України; поняття цивільне законодавство та його наповнення.

вміти: встановлювати предмет Цивільного права, метод правового регулювання, відрізнити Особливу та Загальну частини Цивільного права, перелічувати та розкривати сутність принципів Цивільного права України, розкривати джерела Цивільного права України.

3. План семінарського заняття:

1. Поняття, предмет, метод і система ЦП. Принципи ЦП.

2. Джерела ЦП. Цивільне законодавство.

3. Функції ЦП.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): цивільне право, предмет цивільного права, майнові відносини, особисті немайнові відносини, метод правового регулювання, система цивільного права, принципи, джерело цивільного права, звичай, аналогія, цивільне законодавство, функції цивільного права.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1) Відмінність та спорідненість понять аналогія закону та аналогія права в цивільному законодавстві.

2) Відмежування цивільного права від інших галузей права.

3) Значення судової практики в цивільному праві.

4) Недійсність нормативних актів.

5) Розвиток науки цивільного права.

6) Цивільне право як навчальна дисципліна.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій,

додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

1) Навести приклади кожного виду правовідносин, які становлять предмет цивільного права.

2) Що таке цивільне право як галузь права, як дисципліна?

3) Дати порівняльну характеристику цивільного права та інших галузей права.

4) Що відноситься до джерел цивільного права?

5) Що таке аналогія закону та аналогія права згідно із цивільним законодавством?

6) Перерахувати та розкрити зміст функцій цивільного права.

8. Рекомендована література.

Цивільний кодекс України : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.]; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова; Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т „Одес. юрид. акад.”; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукасевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукасевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні: навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування): монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право: посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації): монографія / [С. В. Ківалов [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї]; Нац. ун-т „Одес. юрид. акад”. – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред. О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія „Коментарі та аналітика”).

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров: право и практика: учеб.-практ. пособие / А. В. Цират. – К. : Истина, 2010. – 352 с.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __2__

1. Тема заняття: Цивільно-правові відносини.

2. Мета проведення заняття: систематизувати та поглибити знання за темою, залучити до аналітичної діяльності, шляхом вивчення цивільного законодавства, розширити знання по темі шляхом розкриття суб'єктів, об'єктів та змісту цивільно-правових відносин.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке цивільно-правові відносини, їх характеристику, поняття „правосуб'єктність”, „правоздатність”, „дієздатність”, „деліктоздатність”; розкривати суть поняття „зміст цивільно-правових відносин”; види цивільно-правових відносин; суб'єктів цивільно-правових відносин, зокрема, фізичних та юридичних осіб, державу та органи місцевого самоврядування; об'єкти цивільно-правових відносин.

вміти: розмежовувати поняття „правосуб'єктність”, „правоздатність”, „дієздатність”, „деліктоздатність”; проводити правову характеристику цивільно-правових відносин, визначати їх вид, суб'єкт, об'єкт.

3. План семінарського заняття:

1) Поняття та зміст цивільно-правових відносин.

2) Види цивільно-правових відносин.

3) Суб'єкти цивільно-правових відносин.

4) Підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин.

5) Поняття та класифікація суб'єктів цивільно-правових відносин.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): цивільно-правові відносини, правосуб'єктність, зміст цивільних правовідносин,

суб'єктивне цивільне право, суб'єктивний цивільний обов'язок, об'єкт цивільних правовідносин, регулятивні та охоронні цивільні правовідносини, абсолютні, загально регулятивні, відносні цивільно-правові відносини, майнові та немайнові цивільно-правові відносини, речові, зобов'язальні, корпоративні, виключні цивільно-правові відносини, активні та пасивні цивільно-правові відносини, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, юридична особа, товариство, установа, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, представництво, філія, асоціація, корпорація, консорціум, концерн, непідприємницьке товариство, політична партія, громадська організація, фонд річ, продукція, плоди, гроші, цінні папери, акція, облігація, казначейське зобов'язання, вексель, коносамент, чек, бони, складські свідоцтва.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

- 1) Поняття цінних паперів.
- 2) Акції та механізм їх функціонування.
- 3) Правове регулювання обігу облігацій.
- 4) Поняття та порядок випуску казначейських зобов'язань.
- 5) Правове регулювання вексельного обігу в Україні.
- 6) Місце проживання фізичної особи.
- 7) Фізична особа як підприємець.
- 8) Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою.
- 9) Майно як об'єкт цивільних прав.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

- 1) Що таке цивільно-правові відносини?
- 2) Розкрийте зміст цивільно-правових відносин.
- 3) Що відноситься до об'єктів цивільно-правових відносин?
- 4) Хто відноситься до суб'єктів цивільно-правових відносин?
- 5) Які підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин Ви знаєте?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.]; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова; Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т „Одес. юрид. акад.”; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукасевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукасевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, задаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубева, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovої]; Нац. ун-т „Одес. юрид. акад”. – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія „Коментарі та аналітика”).

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират. – К. : Истина, 2010. – 352 с.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __3__

1. Тема заняття: Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів.

2. Мета проведення заняття: систематизувати знання, отримані на лекційному занятті; поглибити уявлення про захист цивільних прав та інтересів судом, у адміністративному порядку, нотаріусом, шляхом самозахисту.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: яким чином захищаються цивільні права та інтереси у суді, строки подачі позову до суду, що таке позовна давність; порядок захисту цивільних прав та інтересів у адміністративному

порядку, нотаріусом; що таке самозахист; що таке виконавчий напис нотаріуса.

вміти: розрізняти порушення цивільного права, невизнання чи оспорювання; оволодіти знаннями по захисту порушених цивільних прав та інтересів для подальшого застосування в професійній практиці та у повсякденному житті.

3. План семінарського заняття:

1) Захист цивільних прав та інтересів судом.

2) Захист цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку.

3) Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.

4) Самозахист.

5) Строки та терміни захисту. Позовна давність.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): захист цивільних прав, порушення цивільного права, способи захисту судом цивільних прав та інтересів, збитки, відшкодування моральної шкоди, виконавчий напис нотаріуса, самозахист, форма самозахисту, строк, термін, претензійний строк, позовна давність.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1) Обчислення позовної давності.

2) Зловживання суб'єктивними цивільними правами.

3) Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке самозахист?

Що таке захист цивільних прав?

Що таке захист цивільних прав у судовому порядку?

Що таке строк?

Чим строк відрізняється від терміну?

Що таке строк позовної давності?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.]; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова; Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т „Одес. юрид. акад.”; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина пabлишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубева, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації): монографія / [С. В. Ківалов [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Харитонов, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової]; Нац. ун-т „Одес. юрид. акад”. – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія „Коментарі та аналітика”).

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират. – К. : Истина, 2010. – 352 с.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __4__

1. Тема заняття: Правочини.
2. Мета проведення заняття: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.
 - 2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке правочин; ознаки правочину, види правочинів; що є недійсними правочинами; що таке нікчемні та оспорювані правочини; види недійсних правочинів.

вміти: розрізняти нікчемні правочини; розрізняти оспорювані правочини; розрізняти види правочинів.

3. План семінарського заняття:

1) Поняття та види правочинів.

2) Види і форми правочинів.

3) Визнання правочинів недійсними. Види недійсних правочинів.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): правочин, недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, реальний правочин, консенсуальний правочин, абстрактний правочин, казуальний правочин.

5. Темі для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1) Суть цивільно-правових дій та їх види.

2) Обставини, які впливають на юридичну силу дій.

3) Способи волевиявлення.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке правочин?

Які ознаки правочину?

Чим правочин відрізняється від договору?

Які є види правочину?

Які є форми правочинів?

Що таке недійсний правочин?

Що таке нікчемний правочин?

Що таке оспорюваний правочин?

8. Рекомендована література

Цивільний кодекс України : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.]; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова; Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорноченко. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т „Одес. юрид. акад.”; за ред.: Є. О. Харитоновой, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубева, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації): монографія / [С. В. Ківалов [та ін.]; за заг. ред. Є. О. Харитоновою, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової]; Нац. ун-т „Одес. юрид. акад”. – О.: Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К.: Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта XXI століття).

Цивільне право: підручник: у 2 т. / Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х.: Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Страйд: ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія „Коментарі та аналітика”).

Т. 7: Загальні положення про зобов’язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8: Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров: право и практика: учеб.-практ. пособие / А. В. Цират. – К.: Истина, 2010. – 352 с.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 5

1. Тема заняття: Зобов’язальне право.

2. Мета проведення заняття: розкрити поняття зобов’язального права; закріпити знання щодо видів зобов’язань; визначити поняття „множинність осіб”; оволодіти знаннями щодо забезпечення виконання зобов’язань; ознайомитись з поняттям відповідальності у Цивільному праві.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: поняття цивільного зобов’язання, види цивільних зобов’язань, множинність сторін, договір, свобода договору, істотні

умови договору, порядок укладання договору, застава, завдаток, неустойка, порука, гарантія, цивільно-правова відповідальність.

вміти: розрізняти різні види договорів, їх істотні умови.

3. План семінарського заняття:

1) Загальні положення про зобов'язання.

2) Категорія договору в цивільному праві.

3) Забезпечення виконання зобов'язань.

4) Відповідальність у ЦП.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): поняття цивільного зобов'язання, види цивільних зобов'язань, множинність сторін, договір, свобода договору, істотні умови договору, порядок укладання договору, застава, завдаток, неустойка, порука, гарантія, цивільно-правова відповідальність.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

Поняття зобов'язань в цивільному праві.

Порядок укладання цивільного договору.

Види зобов'язань.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Що таке зобов'язальне право?

Які види договорів Ви знаєте?

Які види забезпечення виконання зобов'язань Ви знаєте?

Що таке відповідальність у Цивільному праві?

8. Рекомендована література:

Дзєра І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. – К., 2001.

Покровський І. А. Основные проблемы гражданского права. – М., 1998.

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки – К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. С. С. Бичкової. – К., 2008.

Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзєри, Н. С. Кузнєцової. – К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Підруч. У двох томах / За ред. Я. М. Шевченко. – К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р. Б. Шишки. – Х., 2004.

Цюра В. В. Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. – К., 2006.

Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. – Харків, 2002.

Щербина В. С. Господарське право. – К., 2006.

Щербина В. С. Суб'єкти господарського права. – Монограф. – К., 2008.

Житлове законодавство України: Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М. К. Галянтича. – 2006.

Житлове право України / За ред. В. С. Гопанчука, Ю. О. Заїки. – К., 2003.

Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В. Бобрової, О. А. Підпризори – К., 1992.

Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. – К., 2007.

Заїка Ю. О. Спадкове право України: Навч. посібн. – К., 2006.

Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль, 2007.

Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком, 2000.

Йоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву. – М, 2004.

Коссак В. М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. – Львів, 1996.

Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. – К., 2006.

Кузнецова Н. С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. – К., 1993.

Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. – К., 1998.

Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. – К., 2004.

Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві. – К., 2005.

Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності. – К., 2001.

- Луць В. В., Яворська О. С., Сивий Р. Б. Акціонерне право. – К., 2004.*
- Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. – К., 2002.*
- Майданик Р. А. Траст: собственность и управление капиталами. – К., 1995.*
- Майданик Р. А. Аномалії у цивільному праві (2007).*
- Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4-х тт. – К., 2004.*
- Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: в 2-х тт. / За відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.) Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К., 2006.*

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __6__

1. Тема заняття: Цивільно-правова відповідальність.
2. Мета проведення заняття: ознайомитись із поняттям цивільно-правової відповідальності; розкрити зміст цивільно-правової відповідальності; визначити суб'єктів цивільно-правової відповідальності.
 - 2.1. Після виконаної роботи студент повинен знати: що таке цивільно-правова відповідальність, її види та форми, умови застосування.
 - вміти: розрізнити поняття цивільно-правова відповідальність та інші види юридичної відповідальності.
3. План семінарського заняття:
 - 1) Поняття цивільно-правової відповідальності.
 - 2) Види цивільно-правової відповідальності.
 - 3) Форми цивільно-правової відповідальності.
4. Основні поняття та терміни (тезаурус): цивільно-правова відповідальність, проступок, строк, термін, позовна давність.
5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:
 - 1) Види цивільно-правової відповідальності.
 - 2) Солідарна цивільно-правова відповідальність.
 - 3) Субсидіарна цивільно-правова відповідальність.
6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно конспектуючи весь необхідний

матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Що таке цивільно-правова відповідальність?

Що таке дольова цивільно-правова відповідальність?

Що таке солідарна цивільно-правова відповідальність?

Які бувають види цивільно-правової відповідальності?

8. Рекомендована література:

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред.

І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки – К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання:

Підручн. / За ред. С. С. Бичкової. – К., 2008.

Цивільне право України: Підручн: у 2 кн. / За ред. О. В. Дзери,

Н. С. Кузнєцової. – К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Підруч. у двох томах /

За ред. Я. М. Шевченко. – К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С. О. Харитонов,

Н. О. Саніахметова. – К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р. Б. Шишки. – Х,

2004.

Цюра В. В. Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. – К,

2006.

Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності:

авторсько-правовий аспект. – Харків, 2002.

Щербина В. С. Господарське право. – К., 2006.

Щербина В. С. Суб'єкти господарського права. – Монограф. – К,

2008.

Житлове законодавство України: Стан та шляхи удосконалення.

Монографія / За ред. М. К. Галянтича. – 2006.

Житлове право України / За ред. В. С. Гопанчука, Ю. О. Заїки. – К,

2003.

Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В. Бобрової,

О. А. Підпригори – К., 1992.

Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток:

Монограф. – К., 2007.

Заїка Ю. О. Спадкове право України: Навч. посібн. – К., 2006.

Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль, 2007.

- Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком, 2000.*
- Йоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву. – М, 2004.*
- Коссак В. М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. – Львів, 1996.*
- Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. – К., 2006.*
- Кузнецова Н. С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. – К., 1993.*
- Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. – К., 1998.*
- Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. – К., 2004.*
- Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві. – К., 2005.*
- Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності. – К., 2001.*
- Луць В. В., Яворська О. С., Сивий Р. Б. Акціонерне право. – К., 2004.*
- Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. – К., 2002.*
- Майданик Р. А. Траст: собственность и управление капиталами. – К., 1995.*
- Майданик Р. А. Аномалії у цивільному праві” (2007).*
- Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4-х тт. – К., 2004.*

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __7__

1. Тема заняття: Сімейне право України.
2. Мета проведення заняття: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права; розширити знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.
 - 2.1. Після виконаної роботи студент повинен знати: сімейне право, шлюб, ознаки шлюбу, умови вступу в шлюб, сім'я, недійсність шлюбу, фіктивний шлюб, шлюбний договір. вміти: визначати особливості сімейно-правових відносин, оперувати основними поняттями, закріпленими законодавчо.
3. План семінарського заняття:

- 1) Загальна характеристика сімейного права.
- 2) Поняття та ознаки шлюбу в сімейному законодавстві.
- 3) Недійсний та фіктивний шлюб.
- 4) Шлюбний договір.
4. Основні поняття та терміни (тезаурус): сімейне право, шлюб, ознаки шлюбу, умови вступу в шлюб, сім'я, недійсність шлюбу, фіктивний шлюб, шлюбний договір.

5. Темати для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

- 1) Поняття шлюбу та порядок його укладання.
- 2) Сім'я. Права та обов'язки членів сім'ї.
- 3) Шлюбний договір.
- 4) Припинення шлюбу та визнання його недійсним.
- 5) Взаємні права та обов'язки батьків і дітей.
- 6) Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал, за можливістю прочитати або переказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке сімейне право?

Які ознаки сімейно-правових відносин?

Що таке шлюб?

Що таке недійсний шлюб?

Що таке фіктивний шлюб?

Які умови укладання шлюбу?

Що таке шлюбний договір?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 – 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 520 с.

- Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – Т. 1: А–Г. – 672 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – Т. 2: Д–Й. – 744 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – Т. 3: К–М. – 792 с.
- Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. – К.: Істина, 2002. – 304 с.
- Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 496 с.
- Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. – К.: А.С.К., 2001. – 832 с.
- Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. – К.: Вентурі, 1995.
- Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. – К.: Вентурі, 1996.
- Емельянов В. П. Гражданское право Украины. – Х.: Консум, 1996.
- Индыченко С. П., Гопанчук В. С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. – К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.
- Матвеева Г. К. Советское семейное право. – К.: Юрид. литер., 1985.
- Підогригора О. О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. – К.: Вентурі, 1994.
- Под ред. Маслова В. Ф и Пушкина Л. А. Советское гражданское право, в 2-х томах. – К.: Вища школа, 1983.
- Азимов Г. Н. Залоговое право. – Х.: Оригинал, 1993.
- Азимов Г. Н. Все о наследовании. – Х.: Оригинал, 1993.
- Демченко Т. А., Панасюк О. Т. Вексельное право. – К.: 1993.
- Матвеев Ю. Г., Довгерт А. С., Кисиль В. И. Гражданское право в вопросах и ответах. – К.: Политиздат Украины, 1987.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __8__

1. Тема заняття: Права та обов'язки батьків і дітей. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

2. Мета проведення заняття: систематизувати та поглибити знання студентів у галузі сімейного права, зокрема, розширити уявлення про права та обов'язки батьків і дітей, поняття усиновлення, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, відрізнати опіку від піклування.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: що входить до майнових прав батьків і дітей; що входить до немайнових прав батьків і дітей, які підстави позбавлення батьківських прав, які правові наслідки таких дій, що таке аліменти, способи виконання батька чи матері обов'язку утримувати дитину.

вміти: володіти необхідною законодавчою базою для того, щоб орієнтуватися у вивчених питаннях; розв'язувати задачі.

3. План семінарського заняття:

- 1) Немайнові права та обов'язки дітей і батьків.
- 2) Права батьків і дітей на майно.
- 3) Аліменти(обов'язок батька чи матері на утримання дитини).
- 4) Усиновлення.
- 5) Опіка та піклування.
- 6) Патронат.
- 7) Прийомна сім'я.
- 8) Дитячий будинок сімейного типу.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): майнові права дітей, майнові права батьків, усиновлення, аліменти, опіка, піклування, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

- 1) Умови та порядок усиновлення.
- 2) Визнання усиновлення недійсним.
- 3) Скасування усиновлення.
- 4) Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
- 5) Договір про патронат.
- 6) Припинення патронату над дітьми.
- 7) Припинення опіки та піклування над дітьми.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій,

додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал, з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке немайнові права батьків та дітей? Які права до них відносяться?

Що таке право на майно батьків і дітей?

Сформулюйте поняття аліментів.

Який порядок стягнення аліментів?

Яким чином припиняється обов'язок батьків утримувати дитину?

Сформулюйте поняття усиновлення?

Яким чином усиновлення вважається недійсним?

Як скасовується усиновлення?

Чим опіка відрізняється від піклування?

Що таке патронат?

Сформулюйте поняття прийомної сім'ї.

Що таке дитячий будинок сімейного типу?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 – 720 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 1: А–Г. – 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 2: Д–Й. – 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 3: К–М. – 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. – К.: Істина, 2002. – 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 496 с.

Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное

право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. – К.: А.С.К., 2001. – 832 с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. – К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. – К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В. П. Гражданское право Украины. – Х.: Консум, 1996.

Индыченко С. П., Гопанчук В. С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. – К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г. К. Советское семейное право. – К.: Юрид. литер., 1985.

Підогригора О. О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. – К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В. Ф и Пушкина Л. А. Советское гражданское право, в 2-х томах. – К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г. Н. Залоговое право. – Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г. Н. Все о наследовании. – Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т. А., Панасюк О. Т. Вексельное право. – К.: 1993.

Матвеев Ю. Г., Довгерт А. С., Кисиль В. И. Гражданское право в вопросах и ответах. – К.: Политиздат Украины, 1987.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __9__

1. Тема заняття: Права та обов'язки подружжя.

2. Мета проведення заняття: визначити правове положення подружжя, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

2.1. Після виконаної роботи студент повинен

знати: шлюб, умови вступу в шлюб, майнові права та обов'язки подружжя, немайнові особисті права та обов'язки подружжя, шлюбний договір.

вміти: вирішувати практичні ситуації, згідно з чинним законодавством.

3. План семінарського заняття:

1) Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

2) Майнові права та обов'язки подружжя.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): шлюб, умови вступу в шлюб, майнові права та обов'язки подружжя, немайнові особисті права та обов'язки подружжя, шлюбний договір.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1) Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

2) Обов'язок по утриманню одного з подружжя.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал, з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Які ви знаєте права баби та діда?

Що таке права братів та сестер на спілкування?

Як розкрити права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання?

Які Ви знаєте права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей?

В чому суть обов'язку баби, діда утримувати внуків?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // ГУ. – 2003. – 14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 – 720 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 1: А–Г. – 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 2: Д–Й. – 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998. – Т. 3: К–М. – 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. – К.: Істина, 2002. – 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 496 с.

Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. – К.: А.С.К., 2001. – 832 с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. – К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. – К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В. П. Гражданское право Украины. – Х.: Консум, 1996.

Индыченко С. П., Гопанчук В. С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. – К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г. К. Советское семейное право. – К.: Юрид. литер., 1985.

Підогригора О. О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. – К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В. Ф и Пушкина Л. А. Советское гражданское право, в 2-х томах. – К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г. Н. Залоговое право. – Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г. Н. Все о наследовании. – Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т. А., Панасюк О. Т. Вексельное право. – К.: 1993.

Матвеев Ю. Г., Довгерт А. С., Кисиль В. И. Гражданское право в вопросах и ответах. – К.: Политиздат Украины, 1987.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Згідно з учбовим планом, студенти виконують контрольну роботу, яка є формою звіту про зроблену самостійну роботу, вказує на рівень знань, дає характеристику їх відношення до учбової дисципліни, навчає вірно здійснювати підбір, викладення та оформлення матеріалу.

Структурна робота складається з теоретичної та практичної частини.

В теоретичній частині студент повинен за запропонованою темою розкрити сутність одного з інститутів адміністративного права згідно з примірним планом, який пропонується.

Практична частина передбачає виконання завдання-винахід і розв'язання конетної ситуативної задачі на основі її правового аналізу та кваліфікації.

Зміст роботи повинен відобразити глибину вивчення законодавства та інших нормативних актів, вміння пов'язувати положення норм з практичною діяльністю, творчо застосовувати головні положення права при аналізі виконавчо-розпорядчої діяльності в тій чи іншій сфері цивільного та сімейного права.

Варіант № 1

1. Основні джерела цивільного права, які діють на території України.

2. Підстави виникнення цивільного правовідношення.

Задача:

Неповнолітній Іванов, який після закінчення училища працював токарем у виробничому об'єднанні, уклав договір позики на суму, еквівалентну 10 тис. дол. США. Дізнавшись про це, батьки Іванова вимагали розірвання договору, який був укладений без їхньої згоди. Позикодавець Краснов відмовився розірвати договір, посилаючись на те, що Іванов має самостійний заробіток, працює за трудовим договором і повинен вважатись повністю дієздатним. У спір втрутився орган опіки і піклування. На думку якого, батькам Іванова потрібно погодитись на емансипацію. Якщо ж вони не погодяться, то Краснову рекомендували звернутися з позовом у суд про визнання Іванова повністю дієздатним. Не досягнувши згоди, сторони звернулись за роз'ясненням до юриста.

Яке пояснення їм потрібно дати?

Варіант № 2

1. Поняття та зміст дієздатності громадян. Види цивільної дієздатності.

2. Речі та їх класифікація.

Задача:

Віктор Петров у зв'язку із закінченням школи отримав у подарунок від бабусі магнітофон. Через деякий час він спитав бабусю, чи не буде вона заперечувати проти того, що він обміняє магнітофон на відеокамеру, яка належить його знайомому Несторову. Бабуся не заперечувала і дала письмову згоду на здійснення правочину. Обмін відбувся.

Батько Віктора, дізнавшись про обмін, почав вимагати від Несторова повернення магнітофона і взяти назад свою відеокамеру, оскільки він своєї згоди на обмін не давав. Нестеров відповів відмовою, пояснивши, що наскільки йому відомо, магнітофон був подарований Віктору бабусею, яка дала письмову згоду на здійснення правочину. При цих обставинах, як вважав Нестеров, неповнолітньому Віктору не потрібна була згода батька на вчинення правочину.

Хто правий у даній суперечці? Чи зміниться рішення, якщо мати Віктора дасть згоду на обмін за проханням бабусі?

Варіант № 3

1. Поняття і значення правочинів, їх місце у системі юридичних фактів.

2. Судовий спосіб захисту цивільних прав та інтересів.

Задача:

Травкін придбав у магазині музичних інструментів концертний рояль. На наступний день до директора магазину прийшла жінка Травкіна з вимогою прийняти рояль назад і повернути отриману магазином суму грошей. При цьому вона пояснила, що Травкін хворий на шизофренію, знаходиться під наглядом психоневрологічного диспансеру і ближчим часом вона має намір звернутись до суду із заявою про визнання його недієздатним. Запрошений директором продавець магазину, який оформляв покупку, повідомив, що поведінка Травкіна не дала можливості запідозрити які-небудь психічні відхилення. До того ж, Травкін, випробовуючи інструмент, виконав на досить високому професійному рівні декілька технічно складних відрізків із творів Бетховена, Ліста, Дебюссі. Жінка Травкіна пред'явила медичну

довідку, де зазначалось, що Травкін на протязі декількох років хворіє приступами шизофренії, які за останні декілька місяців стали частішими, але в періодах між ними він цілком здатний розуміти значення своїх дій і керувати ними.

Чи є підстави для визнання правочину недійсним?

Варіант № 4

1. Поняття юридичної особи. Ознаки юридичної особи. Правоздатність і дієздатність юридичної особи.

2. Поняття і види об'єктів цивільних прав.

Задача:

Прокурор звернувся до суду із заявою про визнання Кирилова обмежено дієздатним. У заяві відзначалось, що самотній Кирилов, проживаючи в кімнаті комунальної квартири, зловживає спиртними напоями, порушує спокій сусідів, які звернулись до прокурора з проханням вжити щодо Кирилова необхідних заходів. До заяви прокурора була додана довідка із психоневрологічного диспансеру, в якій мова йшла про те, що Кирилов – хронічний алкоголік і потребує обмеження дієздатності. Суд виніс рішення про визнання Кирилова обмежено дієздатним.

Чи правильне рішення суду?

КОМПЛЕКСНИЙ ТЕСТ З ДИСЦИПЛІНИ „СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО”

Базовий рівень

1. До об'єктів цивільних правовідносин належить:

територіальна громада;
орган місцевого самоврядування;
нормативно-правовий акт;
майно;
юридична особа.

2. Предметом цивільного права як галузі права є:

правові норми, які регулюють майнові і немайнові відносини;
правові норми та інститути, які регулюють суспільні відносини,
пов'язані з майном;
майнові та особисті немайнові відносини, засновані на
юридичній рівності, майновій самостійності їх учасників;
всі суспільні відносини, пов'язані з майном;
застосування правових норм, які регулюють майнові та особисті
немайнові відносини.

3. Цивільне право – це:

інститут сімейного права;
підгалузь цивільного процесуального права;
самостійна галузь права;
підінститут спадкового права;
комплексна галузь права.

4. Що регулює цивільне право?

всі права громадян України;
діяльність органів вищої влади в країні;
судові відносини в Україні;
особисті немайнові й майнові відносини.

5. Зобов'язанням є:

правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана
вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію або
утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від
боржника виконання його обов'язку;

правовідношення, в якому кожна із сторін зобов'язана вчинити
на користь другої сторони певну дію або утриматися від певної дії;

правовідношення, в якому кредитор має право вимагати від
боржника виконання його обов'язку;

правовідношення, в якому одна сторона – боржник зобов'язана безоплатно вчинити на користь другої – кредитора певну дію або утриматися від певної дії, а кредитор має право прийняти від боржника виконання його обов'язку.

6. Кредитор – це сторона, яка:

має лише обов'язки;

має право вимагати від боржника виконання його обов'язку;

не має ні прав, ні обов'язків;

зобов'язана вчинити на користь другої сторони певну дію або утриматися від певної дії.

7. Боржник – це сторона, яка:

не має ні прав, ні обов'язків;

має право вимагати від кредитора виконання його обов'язку;

має лише обов'язки;

зобов'язана вчинити на користь другої сторони певну дію або утриматися від певної дії.

8. Пенєю є:

неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання;

неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання;

неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання;

неустойка, що обчислюється у відсотках до облікової ставки Національного банку України.

9. Договором є:

домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;

домовленість двох сторін, спрямована на припинення цивільних обов'язків;

домовленість двох юридичних осіб, спрямована на встановлення цивільних прав;

домовленість двох або більше сторін, спрямована на одержання прибутку.

10. Домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків є:

зобов'язанням;

акцептом;

правочином;

договором.

11. Договір вважається одностороннім, якщо:
тільки одна сторона має права і обов'язки;
одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною
вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона
наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного
обов'язку щодо першої сторони;
кожна із сторін має одночасно і права, і обов'язки;
одній стороні належать права і обов'язки, а іншій – тільки
обов'язки.
12. Договір вважається двостороннім, якщо:
тільки одна сторона має права і обов'язки;
одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною
вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона
наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного
обов'язку щодо першої сторони;
правами та обов'язками наділені обидві сторони договору;
одній стороні належать права і обов'язки, а іншій – тільки
обов'язки.
13. Договір укладається:
тільки у письмову форму;
тільки у письмовій формі з обов'язковим нотаріальним
посвідченням;
у письмову форму, а в усній – тільки у випадках, передбачених
актами цивільного законодавства;
у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не
встановлені законом.
14. Договір купівлі-продажу – це договір про:
сплатну передачу майна у володіння;
сплатну передачу майна у власність;
безоплатну передачу майна у власність;
сплатну передачу майна у користування.
15. Який з даних принципів відноситься до цивільного права?:
свобода слова;
боротьба з антиукраїнською діяльністю;
забезпечення трудових прав працівників;
свобода договору.
16. Предметом вивчення цивільного права є:
майнові відносини;
особисті відносини;
суспільні відносини;
трудові відносини.

17. Правоздатність фізичної особи – це:
здатність нести цивільну відповідальність;
здатність укласти трудові угоди;
здатність мати цивільні права та обов'язки;
здатність реалізовувати цивільні права та обов'язки.
18. Дієздатність фізичної особи – це:
здатність мати цивільні права та обов'язки;
здатність нести адміністративну відповідальність;
здатність вступати у шлюб;
здатність своїми діями набувати цивільних прав та обов'язків.
19. Дієздатність у повному обсязі виникає з:
18 років;
15 років;
16 років;
14 років.
20. Часткова дієздатність – це:
дієздатність неповнолітніх від 14 до 18 років;
дієздатність малолітніх до 14 років;
дієздатність осіб, обмежених у дієздатності;
дієздатність іноземних громадян.
21. Правоздатність фізичної особи – це:
здатність нести цивільну відповідальність;
здатність укласти трудові угоди;
здатність мати цивільні права та обов'язки;
здатність реалізовувати цивільні права та обов'язки.
22. Правоздатність фізичної особи виникає:
з моменту зачаття;
з моменту досягнення 18 років;
з моменту народження;
з моменту досягнення 14 років.
23. До особистих немайнових прав у цивільному праві належать:
право на отримання освіти;
право авторства на твори літератури;
право на соціальний захист непрацездатної особи;
право на спадкування.
24. Неповна цивільна дієздатність – це:
дієздатність неповнолітніх від 14 до 18 років;
дієздатність малолітніх до 14 років;
дієздатність осіб, обмежених у дієздатності;
дієздатність іноземних громадян.

25. Цивільні відносини – це:
відносини між суб'єктами цивільного права з приводу
матеріальних та нематеріальних благ, кількість яких є обмеженою;
суспільні відносини, учасники яких володіють суб'єктивними
правами та мають обов'язки;
майнові та особисті немайнові відносини;
організаційно-правові відносини.

26. Фізична особа – це:
людина;
організація;
організація, зареєстрована державою;
посадова особа державного органу.

27. Цивільне право є галуззю:
публічного права;
приватного права;
міжгалузевого права;
державного права;
сімейного права.

28. Аналогія закону означає:

заповнення прогалин в законодавстві, виходячи із загального
розуміння права;

застосування до неврегульованих відносин норми, що регулює
подібні за змістом відносини;

застосування до неврегульованих відносин норми з іншої галузі
права;

заповнення прогалин в законодавстві, виходячи із суті закону;
застосування до неврегульованих відносин норми
конституційного права.

29. Позовна давність це –

строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою
про захист свого цивільного права чи інтересу;

строк, у межах якого суд повинен розглянути заяву особи про
порушення прав чи інтересів;

строк, у межах якого особа може володіти річчю.

30. Що з нижче перерахованого є річчю:

честь;
гідність;
автомобіль;
приватна таємниця;
перевезення.

Середній рівень

1. Публічним договором є договір, в якому:

умови, встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, які можуть бути укладені лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому;

одна сторона – підприємець, взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться;

споживчий кооператив взяв на себе обов'язок здійснювати продаж товарів кожному, хто до нього звернеться;

одна сторона – підприємець, взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться, а сторона, що звернулась, взяла на себе безоплатно прийняти товар, виконані роботи та надані послуги.

2. Дарування – це договір:

що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового характеру;

по якому дарувальник передає або зобов'язується передати в майбутньому обдаровуваному безоплатно дарунок у власність;

що передбачає узгодження волі дарувальника та обдаровуваного;

що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію немайнового характеру.

3. Договір ренти – це договір, за яким:

одержувач ренти передає платникові ренти у користування майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі;

платник ренти зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі;

одержувач ренти передає платникові ренти у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі;

одержувач ренти передає платникові ренти у власність майно.

4. Договір довічного утримання – це договір, за яким:

відчужувач передає набувачеві у користування житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом на протязі строку, передбаченого у договорі;

відчужувач передає набувачеві у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно;

відчужувач передає набувачеві у власність будь-яке нерухоме майно або рухоме майно, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно;

набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

5. Договір найму – це договір, за яким:

наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк;

наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у власність за плату на певний строк;

наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у власність безоплатно на певний строк;

наймодавець зобов'язується безоплатно та довічно передати наймачеві майно у користування.

6. Договір про надання послуг – це договір, за яким:

одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором;

одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати безоплатну послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності;

одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату;

одна сторона зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу.

7. Договір перевезення вантажу – це договір, за яким:

одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу

(одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату;

одна сторона (перевізник) зобов'язується безоплатно доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві);

одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам;

одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу.

8. Сімейне право – це

сукупність правових норм і принципів, які регулюють та охороняють особисті й пов'язані з ними майнові відносини фізичних осіб, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї;

одна з фундаментальних галузей правової системи України, найбільше правове утворення держави, що являє собою систему правових норм, регулюючих майнові, немайнові пов'язані з майновими та окремі особисті немайнові відносини нерозривно пов'язані з особою;

відносини між подружжям щодо порядку укладення шлюбу;

сукупність правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини між фізичними та юридичними особами, що засновані за засадах юридичної рівності сторін.

9. Знайдіть помилку:

Зобов'язання є правовідношення, згідно з яким одна сторона (кредитор) повинна надати іншій стороні (боржнику) певну послугу або утриматись від неї, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

10. Вставте пропущені слова:

Цивільне право являє собою сукупність норм права, які регулюють ...(майнові) та особисті ...(немайнові) відносини, що складаються в суспільстві між фізичними і ...(юридичними) особами та іншими соціальними утвореннями на засадах ...(юридичної) рівності сторін.

11. Вставте пропущені слова:

Захист цивільних прав – це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорування цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного ...(права) або компенсації завданої уповноваженій особі ...(шкоди).

12. Вставте пропущені слова:

Збитками є:

втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного ...(права) (реальні ...(збитки));

(втрати)..., які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена ...(вигода)).

13. Вставте пропущені слова:

Правочином є ...(дія) особи, спрямована на ...(встановлення), зміну або ...(припинення) цивільних прав та обов'язків.

14. Вставте пропущені слова:

Стаття 627 ЦК визначає свободу договору як ...(свободу) сторін вільно укладати ...(договори), обирати контрагентів та визначати умови договорів з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

15. Вставте пропущені слова:

Консенсуальні договори – це договори, які вважаються укладеними з моменту ...(укладання) угоди зі всіх ...(істотних) умов у формі, необхідній за законом.

16. Для сімейних правовідносин притаманними є ознаки:

невідчужуваність прав та обов'язків;
специфічний суб'єктивний склад;
наявність сімейних прав та обов'язків;
всі варіанти вірні.

17. Шлюбом є:

сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану;

проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу;

сімейний союз пари будь-якої статі, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану;

всі варіанти правильні.

18. Усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо:

воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання;

між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків;

після досягнення дитиною повноліття;

між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною менше, ніж 15 років різниці.

19. Чим характеризується полігамний шлюб?

об'єднанням в одній родині кількох поколінь;

наявністю великої кількості дітей;

попередньою домовленістю батьків;

наявністю в особи кількох чоловіків;

наявністю в особи кількох дружин.

20. Назвіть юридичні події:

укладення договору;

землетрус;

скоєння злочину;

рятування особою державного майна;

повінь.

21. Назвіть ознаки юридичної особи:

організаційна єдність;

наявність печатки;

наявність статутного фонду;

наявність відокремленого майна.

22. Назвіть способи захисту цивільних прав особи:

відновлення становища, що існувало до моменту порушення права;

відшкодування моральної шкоди;

покарання винного;

визнання угоди недійсною.

23. Право на позов виникає з дня:

подачі заяви в суд;

порушення права;

закінчення дії договору;

коли особа дізналася про порушення свого права.

24. Що складає зміст права власності?

право оперативного управління;

право розпорядження;

право володіння;

право володіння, користування і розпорядження.

25. Реальні договори вважаються укладеними, якщо:

є досягнення угоди з основних умов договору;

виявлено волю двох осіб;

є фактичне здійснення певних дій;

є нотаріальне посвідчення.

26. За договором позики гроші передаються позичальникові у:

володіння;

розпорядження;

власність;

користування.

27. Назвіть види цивільно-правових санкцій:

конфіскація майна;

пеня;

штраф;

застава майна боржника.

28. Хто належить до першої черги спадкоємців?

дядько і тітка;

діти;

батьки;

держава.

29. Хто має право на обов'язкову частку у спадщині:

непрацездатні батьки;

повнолітні діти;

непрацездатні онуки;

неповнолітні діти.

30. Аналогія закону означає:

заповнення прогалин в законодавстві, виходячи із загального розуміння права;

застосування до неврегульованих відносин норми, що регулює подібні за змістом відносини;

застосування до неврегульованих відносин норми з іншої галузі права;

заповнення прогалин в законодавстві, виходячи із суті закону;

застосування до неврегульованих відносин норми конституційного права.

Високий рівень

1. Із нижченаведених положень виберіть способи захисту цивільних прав у судовому порядку:

визнання права – застосовується у випадку спору щодо наявності у суб'єкта цивільного права чи цивільного обов'язку;

виконавчий напис нотаріуса;

визнання правочину недійсним – може мати місце у випадку укладення заперечуваного правочину;

завдання шкоди у стані крайньої необхідності;

зобов'язання припинити дію, яка порушує право, – можливе щодо триваючого цивільного правопорушення;

притримання майна кредитором;

відновлення становища, яке існувало до порушення (реституція);

самозахист;

примушування до виконання обов'язку в натурі;

необхідна оборона;

відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди.

2. Збитки визначаються з урахуванням:

ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане;

ринкових цін, що існували на день невиконання боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане;

державних цін;

ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора за даними Державного комітету статистики України.

3. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити:

суму боргу з урахуванням індексу росту споживчих цін за весь час прострочення;

три проценти річних від простроченої суми;

суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення;

суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

4. Особа, позбавлена батьківських прав:
втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
набуває права звернення до суду з позовом про встановлення опіки, піклування над дитиною;
перестає бути законним представником дитини;
перестає бути біологічним батьком чи матір'ю дитини;
втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;
втрачає право на те, щоб укладати будь-які договори;
не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником.
5. Зобов'язання припиняється:
поєднанням боржника і кредитора в одній особі;
неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає;
смертю боржника, якщо зобов'язання є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою;
смертю кредитора, якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора;
ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю;
внаслідок одностороннього передання боржником кредиторів відступного (грошей, іншого майна тощо);
зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких встановлений, але ще не настав;
виконанням основної частини зобов'язання;
смертю кредитора.
6. Вкажіть правильні положення, які стосуються поділу майна, що є у праві спільної сумісної власності:
при поділі майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників є рівними;
майно, що є у спільній сумісній власності, може бути поділене за домовленістю між співвласниками;
договори щодо поділу спільного майна є нікчемними;
поділ майна, що є у спільній сумісній власності, не припиняє права спільної сумісної власності;

частка власника у праві спільної сумісної власності може бути збільшена за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення;

договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній сумісній власності, підлягає нотаріальному посвідченню;

частка співвласника у праві спільної сумісної власності може бути збільшена за домовленістю між співвласниками;

спори щодо поділу майна, що є у спільній сумісній власності, не допускаються;

договір про поділ рухомого майна, що є у спільній сумісній власності, підлягає нотаріальному посвідченню.

7. Вставте пропущені слова:

Спільна власність вважається _____, якщо договором або законом не встановлена спільна _____ власність на майно.

частковою (перше слово)

сумісною

роздільною

пайовою

сумісна (друге слово)

часткова

роздільна

8. Вкажіть правильні положення, що стосуються набувальної давності:

набувальна давність – це спосіб захисту права власності;

набувальна давність – це набуття права власності за давністю володіння;

набувальна давність може застосовуватися лише щодо добросовісно набутого майна;

набувальна давність щодо нерухомого майна встановлена в 5 років;

умовою застосування набувальної давності є відкрите і безперервне володіння майном протягом встановленого законом строку;

строк набувальної давності щодо рухомого майна становить 5 років;

право власності за набувальною давністю на нерухоме майно набувається лише за рішенням суду;

до строку набувальної давності не може зараховуватися строк володіння за давністю майном спадкодавцем особи, яка заявляє про давність володіння;

земельна ділянка не може бути набута у власність за набувальною давністю.

9. Застава виникає на підставі:

договору;

одностороннього правочину;

адміністративного акта;

довіреності;

закону;

відносин, що звичайно склалися;

рішення суду.

10. Заставодержатель має право вимагати дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, у разі:

порушення заставодавцем правил про наступну заставу;

порушення заставодавцем правил про розпорядження предметом застави;

передання заставодавцем предмета застави іншій особі без згоди заставодержателя, якщо одержання такої згоди було необхідним;

в інших випадках, встановлених договором;

порушення заставодавцем правил про заміну предмета застави;

втрати предмета застави за обстави, за які заставодержатель не відповідає;

настання строку виконання основного зобов'язання.

11. Заставодержатель має право вимагати дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, а якщо його вимога не буде задоволена, – звернути стягнення на предмет застави у разі:

порушення заставодавцем правил про наступну заставу;

порушення заставодавцем правил про розпорядження предметом застави;

передання заставодавцем предмета застави іншій особі без згоди заставодержателя, якщо одержання такої згоди було необхідним;

в інших випадках, встановлених договором;

порушення заставодавцем правил про заміну предмета застави;

втрати предмета застави за обстави, за які заставодержатель не відповідає;

настання строку виконання основного зобов'язання

12. Кредитор, який притримує у себе річ відповідає, якщо це сталося з його вини, за:

втрату речі;
використання речі;
збереження речі;
цілісність речі;
пошкодження речі;
схоронність речі;
псування речі.

13. Боржник, річ якого кредитор притримує, має право розпорядитися нею, повідомивши набувача про:

права третіх осіб;
передання речі у заставу;
притримання речі;
наявність речі у нього;
ознаки речі;
права кредитора;
фактичного володільця речі.

14. Після спливу дії договору майнового найму наймодавець пред'явив вимогу до наймача про повернення піаніно. Вкажіть можливі правові наслідки:

наймодавець втратив право власності на піаніно;
наймач набуде право власності на піаніно після спливу позовної давності у 3 роки;
наймач зобов'язаний повернути піаніно у семиденний строк після спливу дії договору найму;
наймач набуде право власності за набувальною давністю через 10 років;
наймач набуде право власності на піаніно за набувальною давністю через 5 років з часу спливу позовної давності.

15. Гр. А. виїхав на постійне місце проживання у місто Н., залишивши в селі старий будинок, який належав йому на праві власності. Протягом 3-х років він не повертається у село і приїхавши через 3 роки виявив, що у його будинку за згодою сільської Ради проживає 65-річний самотній громадянин О. Гр. А. заявив вимогу про виселення гр. О. Гр. О. заперечуючи проти позову, вказав, що проживає в будинку зі згоди сільської Ради, утримує його протягом усього часу проживання 1.5 року, а гр. А. втратив право власності на спірний будинок, оскільки залишив його в безгосподарному стані і не цікавився його утриманням. Вкажіть можливі правові наслідки:

Гр. А. втратив право власності на житловий будинок, оскільки фактично відмовився від нього;

право власності на житловий будинок буде визнано за гр. О. зі спливом 10 річного строку (за набувальною давністю);

право власності на житловий будинок припиниться з моменту внесення за заявою гр. А. відповідного запису до державного реєстру;

житловий будинок став об'єктом права комунальної власності як безхазяйне майно;

Гр. О. набув права власності на житловий будинок з моменту вселення у нього.

16. Фізична особа, дієздатність якої обмежена:

має право вчиняти дрібні побутові правочини;

має право вчиняти будь-які правочини;

не має право вчиняти будь-які правочини;

не має право вчиняти дрібні побутові правочини;

розпоряджатися заробітком самостійно;

розпоряджатися заробітком за згодою піклувальника;

розпоряджатися заробітком за згодою опікуна.

17. Назвіть підстави обмеження цивільної дієздатності фізичної особи:

психічний розлад, який істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

психічний розлад, який впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

тривалий розлад здоров'я;

хронічний, стійкий психічний розлад, у зв'язку з чим особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

зловживання спиртними напоями;

вживання наркотичних засобів;

зловживання токсичними речовинами;

вживання спиртних напоїв.

18. Виберіть правильні законодавчі положення:

Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України;

Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним кодексом України;

Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка;

Над недієздатною фізичною особою встановлюється піклування;

Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її піклувальник;

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом двох років;

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років;

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її перебування немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років;

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій.

19. Виберіть правильні законодавчі положення:

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу трьох років від дня закінчення воєнних дій;

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті;

Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові;

Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища та власного імені;

Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років, є малолітньою особою;

Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років, є неповнолітньою особою;

Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду;

Малолітня особа несе відповідальність за завдану нею шкоду;

Неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі.

20. Вкажіть суму правильних відповідей, в яких правильно зазначено суб'єкти, які від імені держави беруть участь у цивільних відносинах:

територіальні громади;

юридичні відносини;

міністерства;

державні комітети;

центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом;

фізичні особи;

територіальні органи міністерств;

усі перелічені суб'єкти.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ: „СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО”

1. Предмет цивільного права.
2. Метод цивільно-правового регулювання.
3. Поняття цивільного права.
4. Система цивільного права України.
5. Поняття та види джерел цивільного права України, їх характеристика.
7. Аналогія закону і аналогія права.
8. Види суб'єктів цивільного права України.
9. Поняття цивільної правоздатності.
10. Зміст правоздатності громадян.
11. Обмеження правоздатності громадян.
12. Визнання громадянина безвісно відсутнім.
13. Оголошення громадянина померлим.
14. Поняття дієздатності громадян.
15. Обсяг дієздатності неповнолітніх.
16. Обмеження дієздатності громадян.
17. Визнання громадянина недієздатним.
18. Поняття місця проживання.
19. Порядок здійснення цивільних прав і обов'язків недієздатних і обмежено дієздатних громадян.
20. Поняття та ознаки юридичної особи.
21. Порядок створення юридичних осіб.
22. Правоздатність юридичних осіб.
23. Відповідальність юридичних осіб за невиконання чи неналежне виконання договорів та спричинення позадоговірної шкоди.
24. Порядок припинення юридичних осіб.
25. Види юридичних осіб.
26. Поняття об'єктів цивільних прав.
27. Види об'єктів цивільних прав.
28. Поняття речей та їх класифікація.
29. Продукти творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.
30. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.
31. Дії як об'єкти цивільних прав.
32. Поняття представництва.

33. Види представництва.
34. Поняття повноважень представника.
35. Довіреність.
36. Представництво без повноважень.
37. Поняття угоди.
38. Види угод.
39. Умовні угоди. Відкладальні та скасувальні умови.
40. Форма угоди.
41. Умови дійсності угоди.
42. Види недійсних угод.
43. Нікчемні та заперечні угоди.
44. Мнимі та удавані угоди.
45. Угоди, укладені з метою, що суперечить інтересам держави та суспільства.
46. Угоди юридичної особи, що суперечать її цілям.
47. Угоди, укладені з порушенням тих вимог, які законодавець висуває до осіб, що їх здійснюють.
48. Угоди, при укладенні яких мали місце “пороки волі” учасників цих угод.
49. Поняття та значення позовної давності.
50. Строки позовної давності.
51. Початок перебігу строків позовної давності.
52. Призупинення перебігу строку позовної давності.
53. Перебування перебігу строку позовної давності.
54. Наслідки закінчення строку позовної давності.
55. Вимоги, на які позовна давність не розповсюджується.
57. Поняття права власності.
58. Право власності в об’єктивному і суб’єктивному розумінні.
59. Форми власності та їх класифікація за законодавством України.
60. Підстави виникнення та припинення права власності.
61. Момент виникнення права власності. Ризик випадкової загибелі речі.
62. Право виключної власності народу України.
63. Право приватної власності громадян.
64. Право колективної власності.
65. Право державної власності.
66. Право спільної власності.
67. Спільна часткова та спільна сумісна власність.

68. Цивільно-правові способи захисту права власності та інших речових прав.

69. Позов про витребування майна із чужого незаконного володіння (віндикаційний позов).

70. Захист права власності від порушень, не пов'язаних з позбавленням володіння (негаторний позов).

71. Поняття та значення договору як підстави виникнення зобов'язань.

72. Інші підстави виникнення зобов'язань.

73. Позадоговірні зобов'язання та зобов'язального права.

74. Елементи зобов'язання.

75. Відмінність зобов'язальних відносин від речових.

76. Види договорів.

77. Зміст договору (істотні та інші умови).

78. Стадії укладення договору.

79. Переддоговірні спори.

80. Поняття та принципи належного виконання зобов'язань.

81. Суб'єкти, місце та строк виконання зобов'язань.

82. Дострокове виконання зобов'язань.

83. Способи виконання зобов'язань.

84. Виконання дольового та солідарного зобов'язання.

85. Виконання альтернативного зобов'язання.

86. Поняття забезпечення виконання зобов'язання.

87. Види забезпечення виконання зобов'язань.

88. Поняття неустойки та її значення.

89. Види неустойки.

90. Поняття та види застави.

91. Поняття поруки.

92. Гарантія. Відмінність гарантії від поруки.

93. Завдаток. Відмінність завдатку від авансу.

94. Поняття цивільно-правової відповідальності.

95. Умови цивільно-правової відповідальності.

96. Невиконання та неналежне виконання зобов'язань.

97. Поняття шкоди та збитків. Види збитків.

98. Поняття та форми вини в цивільному праві.

99. Підстави звільнення боржника від відповідальності.

100. Склад цивільного правопорушення.

101. Види цивільно-правової відповідальності.

102. Договірна та позадоговірна відповідальність.

103. Дольова, солідарна та субсидіарна відповідальність.

104. Розмір цивільно-правової відповідальності.
105. Випадки зменшення розміру цивільно-правової відповідальності.
106. Прострочка боржника та її наслідки.
107. Прострочка кредитора та її наслідки.
108. Способи припинення зобов'язання.
109. Купівля-продаж.
110. Міна.
111. Дарування.
112. Поставка.
113. Оренда (майновий найм). Безоплатне користування майном.
114. Найм житлового приміщення.
115. Підряд.
116. Перевезення.
117. Договір страхування.
118. Договір кредиту.
119. Договір доручення.
120. Договір комісії.
121. Контрактація сільськогосподарської продукції.
122. Договір довічного утримання.
123. Договір про спільну діяльність.
124. Поняття та види позадоговірних зобов'язань.
125. Зобов'язання, що виникають з публічного обіцяння винагороди (оголошення конкурсу).
126. Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди.
127. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування чужого майна.
128. Зобов'язання, що виникають внаслідок придбання або зберігання майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав.
129. Поняття і джерела авторського права.
130. Об'єкти і суб'єкти авторського права.
131. Суміжні права.
132. Використання творів науки, літератури і мистецтва. Авторський договір.
133. Захист авторських прав.
134. Поняття та джерела патентного права.
135. Об'єкти і суб'єкти патентного права.

136. Право на відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та його захист.

137. Право на промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та його захист.

138. Поняття спадкового правонаступництва.

139. Спадкування за законом.

140. Прийняття спадщини та відмова від спадщини.

141. Сімейне право: загальна характеристика.

142. Поняття та ознаки шлюбу.

143. Недійсність шлюбу.

144. Особисті немайнові права подружжя.

145. Майнові права подружжя.

146. Припинення шлюбних обов'язків.

147. Шлюбний договір.

148. Немайнові права та обов'язки батьків та дітей.

149. Права батьків та дітей на майно.

150. Аліменти.

151. Усиновлення.

152. Опіка та піклування.

153. Патронат.

154. Прийомна сім'я.

155. Дитячий будинок сімейного типу.

156. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

157. Обов'язок по утримання інших членів сім'ї та родичів.

158. Загальні положення спадкового права.

159. Спадкування за заповітом.

160. Спадкування за законом.

161. Прийняття спадщини. Відмова від спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV із змінами та доповненнями від 01.01.19 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III із змінами та доповненнями від 28.08.18 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Кодекс законів про працю України // Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами / Відп. ред. В. М. Вакуленко, О. П. Товстенко. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 1040 с.
5. Господарський кодекс України від 19 січня 2003 року № 436-IV із змінами та доповненнями від 10.11.18 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 року № 5464-X із змінами та доповненнями від 01.01.19 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.
7. Земельне законодавство України. – К.: КМ Publishing, 2013. – 160 с.
8. Закон України „Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
9. Закон України „Про іпотеку” від 5 червня 2003 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
10. Закон України „Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>.
11. Закон України „Про донорство крові та її компонентів” від 23 червня 1995 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада

- України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80>.
12. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/280/97-%D0%B2%D1%80>.
 13. Закон України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
 14. Закон України „Про приватизаційні папери” від 06 березня 1992 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-12>.
 15. Закон України „Про приватизацію державного житлового фонду” від 19 червня 1992 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>.
 16. Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
 17. Закон України „Про нотаріат” від 2 вересня 1993 року з доповненнями. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
 18. Закон України „Про особисте селянське господарство” від 15 травня 2003 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
 19. Закон України „Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
 20. Основи законодавства України про охорону здоров'я, Закон України від 19 листопада 1992 року. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

21. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах // За ред. А. С. Довгерт. – Книги 1, 2: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України // Уклад. В. С. Дроб'язко. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 520 с.
22. Булеца С. Б. Правові питання еутаназії // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 696 с. С. 359-363.
23. Васильченко В. Спадкування права на обов'язкову частку за новим цивільним законодавством: доктринальні проблеми // Право України. – 2003. – № 10. С. 119-123.
24. Давидова Н. О. Особисті немайнові права: навчальний посібник – К.: Видавничий дім „ІнЮре”, 2008 – 160 с.
25. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. – К., 2001.
26. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К.: Вентурі, 1996.
27. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей // Исслед. центр частного права. – М.: “Статут”, 2003. – 416 с.
28. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності. Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. – Харків., 2002.
29. Житлове право України / За ред. В. С. Гопанчука, Ю. О. Заїки. – К., 2003.
30. Заїка Ю. О. Спадкове право України. – К., Істина, 2006 – 216 с.
31. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. Монографія. 2-ге вид. – К.: КНТ, 207. – 288 с.
32. Ієвіня О. В., Мироненко В. П., Павловська Н. В., Пилипенко С. А. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення: навч. посібник: К.: КНТ, 2007. – 264 с.
33. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики: 36. наук. статей / За ред. Ю. С. Шемчушенка, Ю. Л. Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 424 с.
34. Мазуренко С. В. Спадковий договір в цивільному праві України. Дис. канд. юрид. наук. – Одеса, 2003.
35. Підпригора О. А. Речові права в проєкті нового Цивільного кодексу України // Бюл. законодавства і юридичної практики. – 1998. – № 2.

36. Погрібний С. О. Володіння у цивільному праві. – Одеса., 2002.
37. Право інтелектуальної власності: Підруч. / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К., 2002.
38. Рубаник В. Є. Інститут права власності в Україні: історико-правове дослідження. Харків, 2002.
39. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захист) Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко.
40. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія і практика. Навчальний посібник. – К.: Аттіка. 2002.
41. Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: ООО “Одиссей”, 2004. – 960 с.
42. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т. / За ред. Я. М. Шевченко. – К., 2003.
43. Цюра В. В. Речові права на чуже майно. Науково-практичний посібник. – К.: КНТ, 2006. – 136 с.
44. Цивільне право України: Підруч. У 2-х т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К., 2004.
45. Цивільне право України: Підруч.: У 2-х кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 2013.
46. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. – Харків, 2012.
47. Щербина В. С. Господарське право. – К., 2003.

Інформаційні ресурси

48. <http://www.rada.kiev.ua> – Верховна Рада України.
49. <http://www.naiu.kiev.ua> – Національна академія внутрішніх справ України.
50. <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України.
51. <http://www.nau.kiev.ua> – Нормативні акти України.
52. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

НОТАТКИ

Навчально-методичне видання

І.М. Дмитрук

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Українською мовою

Верстка – О.С. Данильченко

Підписано до друку 05.02.2019. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,07. Тираж 100. Замовлення № 0219-20.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.